

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ» імені Т. Г. ШЕВЧЕНКА

САГАЧ ОКСАНА МИХАЙЛІВНА

УДК 37.091.12.011.3-051:005.963].044-022.316](043.3)

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ВЧИТЕЛІВ
У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Чернігів – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України
НОСКО Микола Олексійович,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка»,
ректор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України
ЄВТУХ Микола Борисович,
Інститут педагогіки НАПН України,
головний науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти;

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
КУЗЬМІНСЬКИЙ Анатолій Іванович,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка,
професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти;

доктор педагогічних наук, доцент,
КУЧАЙ Олександр Володимирович,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
доцент кафедри педагогіки.

Захист відбудеться 08 травня 2021 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 79.053.02 в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53).

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53).

Автореферат розісланий 08 квітня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. В. Гаркуша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах модернізаційних процесів, які відбуваються на сьогодні в системі освіти України загалом, вища педагогічна освіта й післядипломна педагогічна освіта зокрема, незважаючи на інновації й варіативність у професійній підготовці педагогів, оптимальні шляхи, форми й методи неперервного професійного зростання вчителів та передовий педагогічний досвід ще не набули якісно нових форм. Розв'язання проблеми може лежати в площині переосмислення самої концепції професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти.

Пріоритетні напрями розвитку педагогічної освіти в Україні окреслені в низці таких нормативно-правових актів, як: закони України «Про освіту» (2019), «Про вищу освіту» (2014), Концепція «Нова українська школа», «Концепція розвитку педагогічної освіти» (2018), Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2019 р. № 1133 «Про внесення змін до Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників», Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників».

Професіоналізм педагога, професійна компетентність визначають ефективність його професійної діяльності, яка є одним із важливих засобів удосконалення не лише системи освіти, а й загального процесу формування й розвитку людського потенціалу. Вчитель постає перед учнями носієм нових знань, від нього вимагається створення умов для розвитку та саморозвитку учнів, вміння оперативно коригувати технології навчання з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей учнів, бути «агентом змін», успішно й системно їх реалізовувати в контексті європейського професіоналізму зі збереженням найкращих ментальних українських характеристик. Щоб залишатися в освітньому фарватері та мати компетентності, які є витребуваними в навчанні та вихованні учнів, важливого значення набуває розв'язання проблеми професійного зростання педагогічних кадрів у системі неперервної педагогічної освіти.

Наявна досить ґрунтовна джерельна база з розроблення проблематики підготовки вчительських кадрів, що представлена дослідженнями С. Ананьїна, М. Василенка, Г. Ващенко, В. Вернадського, О. Гілярова, С. Гогоцького, Б. Грінченка, Г. Гринько, М. Грушевського, М. Даденкова, І. Добіаш, А. Макаренка, О. Музиченка, І. Огієнка, М. Пирогова, В. Роднікова, С. Русової, Я. Ряппо, П. Тихомирова, К. Ушинського та ін. Теоретичні і методичні засади професійної педагогічної підготовки майбутніх фахівців різного профілю були розглянуті у науковому доробку В. Борисова, І. Бужиної, С. Гаркуши, С. Грищенко, Т. Дорошенко, О. Лілік, М. Носка, В. Пліска, О. Пронікова, С. Сисоєвої, С. Стрілець, О. Торубари, О. Третяк.

Питання професійної освіти висвітлено в працях Н. Абашкіна, Дж. Гудлед та ін. Неперервна професійна освіта ставала предметом досліджень

Н. Ничкало, В. Кременя, Т. Десятова, І. Зязюна, А. Мажарової, С. Цехмістер. Розв'язанню проблем післядипломної педагогічної освіти присвячені публікації С. Синенко, В. Руссол, П. Матвієнко та ін. Активізацію навчальної діяльності в системі підготовки майбутніх учителів та підвищення їхньої кваліфікації висвітлювали у своїх працях Н. Білик, Л. Бондарєва, А. Данильєв, Б. Дьяченко, В. Іванов, В. Олійник, О. Омельченко, О. Проценко, О. Рудіна, Т. Сорочан, І. Титаренко та ін. Проблема професійної підготовки в педагогічному університеті перебувала в центрі уваги А. Алексюка, Г. Балла, Н. Кичук, О. Пехоти та ін.

Л. Вовк, М. Гриценко, О. Дзевєрін, І. Зайченко, С. Золотухіна, М. Євтух, Н. Калениченко, А. Кузьмінський, О. Кучай, Н. Ничкало, Л. Попова, О. Сухомлинська, В. Смаль, М. Собчинська, С. Філоненко, М. Ярмаченко досліджували окремі аспекти розвитку освіти й педагогічної думки в Україні.

Проблеми зарубіжної педагогічної освіти розглянуто в дослідженнях Т. Кошманова (розвиток педагогічної освіти США в другій половині ХХ століття); О. Огієнко (освіта дорослих у скандинавських країнах); Н. Мукач (неперервний професійний розвиток учителів Канади, Великої Британії, США), І. Велікова, Т. Чувакова (підходи до організації навчального процесу в системі підвищення кваліфікації вчителя в США); Л. Пуховська (професійна підготовка вчителів у Західній Європі); А. Сбруєва (тенденції реформування освіти в контексті глобалізації).

Аналіз джерельної бази з проблеми формування творчої особистості вчителя шляхом його самоосвіти свідчить, що теоретичні засади підготовки педагогічних працівників у системі післядипломної освіти вивчали І. Жерносець, С. Крисюк, В. Маслов, Н. Протасова, Н. Клокар, О. Козлов, Т. Сорочан. Проблеми професійної компетентності досліджено в роботах В. Адольфа, А. Деркача, Т. Добудько, В. Извозчикова, Н. Лобанової, А. Маркової та ін.

Проблеми неперервної професійної освіти вчителів, підвищення кваліфікації педагогів та їхній професійний розвиток вивчали як вітчизняні, так і закордонні дослідники. Проте дослідження засад професійного зростання вчителів на різних його етапах (навчання у закладі вищої освіти (далі – ЗВО) та професійного вдосконалення в процесі післядипломної підготовки) часто сконцентровані на локальних питаннях, і при цьому неповно розкривають динаміку професійного зростання педагога, її теоретичні та методичні засади, що зумовило низку суперечностей між: високим рівнем запиту сучасного суспільства щодо професіоналізму вчителя та недостатнім рівнем забезпечення професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти; посиленням вимог Нової української школи до рівня професійної компетентності вчителів і недостатнім рівнем готовності молодих спеціалістів до практичної діяльності в умовах закладу середньої освіти на початковому етапі професійної діяльності, що пов'язано з періодом адаптації; можливостями системи післядипломної педагогічної освіти щодо організації підвищення кваліфікації вчителів та недостатнім рівнем їх використання у процесі удосконалення педагогічної майстерності вчителів; оновленим змістом

професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів і недостатнім розробленням науково-методичного супроводу цього процесу в педагогічних закладах вищої освіти; потребою в реалізації сучасних підходів до професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти та наявними організаційно-педагогічними умовами; перспективами власного професійного зростання на основі професійного самовизначення та вмінням формулювати нові професійні цілі та проектувати індивідуальну професійну траєкторію для їх реалізації в умовах неперервної освіти.

Недостатня розробленість проблеми в сучасній педагогічній науці, її соціальне й практичне значення, виявлені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **«Теоретичні і методичні засади професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах: планових наукових досліджень Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка «Теоретичні та методологічні засади формування інноваційної культури майбутнього педагога професійної освіти» (№ 0115U003978), «Актуальні проблеми педагогіки вищої і середньої школи» (затверджено на засіданні вченої ради Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, протокол № 5 від 08 грудня 2016 р.); тематичного плану наукових досліджень Національної академії педагогічних наук України (затверджено постановою Президії НАПН України від 20 грудня 2018 р. № 1-2/14-347) «Людина і знання у сучасній цивілізації» 2015 – 2019 рр.

Тему дисертації затверджено вченою радою Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (протокол №5 від 08 грудня 2016 р.).

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає в теоретичному обґрунтуванні концепції та моделі професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти й експериментальній перевірці їх педагогічної ефективності.

Для досягнення поставленої мети в дослідженні визначено такі *завдання*:

1. З'ясувати стан наукової розробленості проблеми професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти та розкрити сутність основних понять дослідження.

2. Обґрунтувати теоретико-методологічні засади системогенезу професійного зростання вчителів.

3. Розкрити сутність процесу неперервного професійного зростання вчителя в системі «заклади вищої освіти – школа – післядипломна педагогічна освіта».

4. Розробити й обґрунтувати концепцію професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти.

5. Обґрунтувати структуру готовності вчителів до професійного зростання, визначити критерії, показники та рівні.

6. Визначити й обґрунтувати організаційно-педагогічні умови професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти, експериментально перевірити ефективність моделі їхнього професійного зростання.

Об'єкт дослідження – процес неперервної педагогічної освіти.

Предмет дослідження – теоретичні і методичні засади професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти.

Концепція дослідження. Дисертація ґрунтується на положенні, що професійне зростання вчителя є його особистісно-професійною характеристикою, що базується на розвитку ціннісно-смыслових ставлень до педагогічної професії, маркує індивідуальний стиль професійної діяльності педагога, може бути сформована в освітньому процесі ЗВО на неперервній системній основі. Феномен «професійне зростання вчителя в системі неперервної педагогічної освіти» розглядаємо як цілісний, динамічний, системний, поетапний процес, спрямований на якісні зміни в освітній та професійній діяльності, що ефективно впливають на проєктування індивідуальної освітньої та професійної траєкторії відповідно до вимог професійної діяльності, сприяють професійному самовизначенню, розвитку професійної компетентності та професійно важливих особистісних якостей, готовності до професійної діяльності, професійного самовдосконалення та самореалізації. Такий підхід дає змогу виділити етапи цього процесу: етап професійного самовизначення та розвитку під час навчання у ЗВО; етап професійного вдосконалення та професійного зростання під час післядипломної підготовки в процесі підвищення кваліфікації. Це зумовлює реалізацію дослідження у трьох концептах: *методологічному, теоретичному, практичному.*

Методологічний концепт відображає взаємозв'язок і взаємодію різних підходів загальнонаукової та конкретнонаукової методології до вивчення проблеми дослідження, а саме: системний, особистісно-діяльнісний, цілісний, культурологічний, синергетичний, індивідуально-творчий, пошуковий та компетентнісний підходи.

Теоретичний концепт дослідження охоплює систему дефініцій (філософських, соціологічних, психологічних, педагогічних) для цілісного розуміння сутності й характеристики феномена «професійне зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти».

Практичний концепт передбачає розроблення моделі професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти, що акумулює організаційно-педагогічні умови й технології, спрямовані на досягнення позитивної динаміки зазначеного процесу, які базуються на діагностувальній основі; обґрунтування критеріїв, показників і рівнів готовності вчителів до професійного зростання.

Обґрунтування методологічного, теоретичного й практичного концептів дало змогу окреслити провідну ідею концепції, відповідно до якої ефективність професійного зростання вчителя в умовах неперервної педагогічної освіти зумовлена такими закономірностями цього процесу, як: спадкоємність його

етапів у професійному зростанні педагога; залежність динаміки професійного розвитку вчителя від мотивації та рівня готовності студентів до професійного зростання; взаємозв'язок процесів розвитку професійної, дослідницької та методологічної культури вчителя; взаємозв'язок функцій неперервної педагогічної освіти.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань та перевірки вихідних положень був використаний комплекс методів дослідження, зокрема:

теоретичних: аналіз філософської, педагогічної, психолого-педагогічної літератури з визначеної проблематики, контент-аналіз, проектування, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, порівняння, систематизація – з метою одержання інформації про об'єкт та предмет дослідження; виявлення найбільш вагомих для дослідження професійного зростання вчителя в системі неперервної освіти теорій, концепцій і підходів у філософії, педагогіці й психології; вивчення освітніх програм та навчальних планів закладів вищої освіти; формулювання теоретичних позицій щодо аналізу стану досліджуваної проблематики та обґрунтування доцільності її вивчення, виявлення концептуальних основ неперервного професійного зростання педагога;

емпіричних: анкетування, тестування, бесіди зі студентами та вчителями, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент – з метою визначення та обґрунтування організаційно-педагогічних умов професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти; розроблення концепції професійного зростання вчителя в системі неперервної професійної освіти; діагностування рівнів готовності майбутніх вчителів до неперервного професійного зростання; розроблення моделі професійного зростання вчителя в системі неперервної педагогічної освіти та перевірки її ефективності;

методів математичної статистики: кореляційний аналіз, комп'ютерно-статистична обробка даних, графічні – для обробки одержаних емпіричних даних з метою узагальнення тих результатів, які були отримані в процесі експерименту; виявлення статистичних залежностей; перевірки ефективності проведеної дослідницько-експериментальної роботи; ілюстрування в графічних формах та таблицях результатів проведеного експерименту та їх порівняння.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що *вперше:*

– теоретично обґрунтовано авторську концепцію професійного зростання вчителів у процесі неперервної педагогічної освіти (як теоретичну основу підвищення ефективності професійної підготовки та підвищення кваліфікації вчителів в умовах неперервної педагогічної освіти), що охоплює: методологічний, теоретичний, практичний концепти та враховує особливості навчально-пізнавальної та професійної діяльності вчителів; сучасні тенденції розвитку системи неперервної педагогічної освіти; прогресивні ідеї зарубіжного досвіду; цілісність та послідовність педагогічної підготовки у ЗВО та закладах післядипломної педагогічної освіти; трансформацію змісту на основі інтеграції фундаментальних і спеціальних знань для розвитку професійної майстерності, формування професійно важливих особистісних якостей і професійного мислення з акцентом на педагогічній рефлексії та

готовності до професійного зростання, самовдосконалення та самореалізації; творче поєднання традиційних та інноваційних підходів для забезпечення неперервного професійного зростання;

– розроблено й експериментально перевірено ефективність моделі професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти (цільовий, методологічний, змістово-технологічний та результативний блоки) та забезпечено поетапність її реалізації;

– виокремлено й обґрунтовано організаційно-педагогічні умови професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти (розвиток мотивації до професійної діяльності та усвідомлення перспектив обраної професії; спрямованість змісту педагогічної освіти на професійне зростання вчителя; використання інноваційних методик та технологій для формування педагогічної майстерності; удосконалення навчально-методичного та діагностичного супроводу професійного зростання вчителів).

Уточнено сутність поняття «професійне зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти».

Удосконалено зміст фахової підготовки вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти; процесуальний компонент підвищення кваліфікації вчителів (інноваційні методи й технології навчання); діагностичний інструментарій.

Подальшого розвитку набули: положення щодо компонентного складу готовності вчителів до професійного зростання; ідеї реалізації наукових підходів; етапи професійного зростання вчителів; змістове наповнення ключових понять.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробленні навчально-методичного забезпечення для професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти. Розроблені й апробовані навчально-методичні посібники «Формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури засобами інноваційних технологій», «Модернізаційні процеси в українській освіті», доцільно використовувати в освітньому процесі ЗВО.

Матеріали дослідження можуть бути використані в підготовці бакалаврів, магістрів, а також у системі післядипломної педагогічної освіти, у процесі розв'язання науково-теоретичних і практичних завдань у контексті модернізації освіти. Значущість дослідження полягає в тому, що були розроблені теоретико-методологічні засади професійного розвитку педагога в умовах неперервної педагогічної освіти, які сприяють підвищенню ефективності підготовки в закладах вищої освіти, зокрема в інститутах післядипломної педагогічної освіти. Основні результати дослідження, його положення й висновки можуть бути використані в процесі розроблення навчальних планів і програм, створення підручників, навчальних посібників і НМК, а також викладачами у ЗВО та Інститутів післядипломної педагогічної освіти (далі – ІППО).

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (довідка № 39 від

16.12.2020); Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-648 від 30.12.2020); Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 711/02-13 від 17.12.2020); Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/52-2 від 09.11.2020); Хмельницького національного університету (довідка № 08/71-1 від 30.10.2020); Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 1281/17-13 від 31.12.2020); Навчально-виховного комплексу «Загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів – інформаційно-технологічного ліцею № 16» м. Чернігова (довідка № 15 від 15.01.2021); Комунального закладу Ведильцівська гімназія імені Героя Радянського Союзу А. Ф. Блашкуна Михайло-Коцюбинської селищної ради Чернігівської області (довідка № 1 від 05.01.2021).

Особистий внесок здобувача. Результати дисертаційного дослідження, викладені в роботі, отримані автором самостійно. Дисертація містить концептуальні положення, висновки, методичні підходи, сформульовані особисто автором. На положення інших авторів, використані в роботі, зроблено відповідні посилання.

У публікаціях, які були виконані в співавторстві, особистим внеском автора є: у колективній монографії [1] – написано розділ, присвячений аналізу критеріальних показників професійного зростання вчителя у системі неперервної педагогічної освіти, на етапі навчання у ЗВО та на етапі післядипломної підготовки; у [2] – експериментально досліджено мотивацію як складову професійного розвитку вчителя фізичної культури, його готовність до професійного розвитку, їх вплив на основоположні чинники неперервного професійного розвитку майбутніх вчителів фізичної культури у процесі навчання у ЗВО; у [23] – проаналізовано поняття «педагогічна майстерність», визначено та схарактеризовано загальні компоненти педагогічної майстерності, основні етапи становлення вчителя фізичної культури; у [24] – визначено та схарактеризовано складові спрямованості вчителя-майстра; у [26] – визначено загальнодидактичні та схарактеризовано принципи розвитку педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури; у [25] – узагальнено висновки.

Апробація матеріалів дисертації. Основні теоретичні, методичні та практичні результати дослідження викладено в доповідях та обговорено на науково-практичних конференціях, зокрема:

– *міжнародних*: «Сучасна гуманітаристика. V Міжнародна науково-практична інтернет-конференція» (Переяслав-Хмельницький, 2017); «Актуальні проблеми педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи» (Коломия, 2017); «Педагогіка і освіта на зламі століть: досвід минулого – погляд у майбутнє» (Ніжин, 2017); II Міжнародна науково-практична конференція: «Актуальні проблеми педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи» (Коломия, 2018); «Сучасна гуманітаристика. X Міжнародна науково-практична інтернет-конференція» (Переяслав-Хмельницький, 2017); «Актуальні проблеми сучасної біомеханіки фізичного виховання та спорту»

XI, XII, XIII міжнародні наукові конференції пам'яті Анатолія Миколайовича Лапутіна (Чернігів, 2018, 2019, 2020); «Сучасні проблеми підготовки і професійного удосконалення педагога» (Чернігів, 2018); «Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності і майбутнього» (Чернігів, 2019); «Треті Ушинські читання: освіта і культура в Україні та діаспорі в історичному розвитку та умовах викликів інформаційного суспільства» (Чернігів, 2019); «Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти» (Чернігів, 2020);

– *всеукраїнських*: «Освіта і наука в умовах глобалізаційних трансформацій» (Дніпро, 2017); «Освіта і наука в умовах глобалізаційних трансформацій» (Дніпро, 2018);

– *обласних*: «Лінгводидактичні засади компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов у закладах освіти» (Чернігів, 2018);

– *звітних*: кафедри педагогіки та психології Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського (2018-2020).

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата наук на тему «Діяльність Центральної адміністративно-територіальної комісії при ВУЦВК із здійснення реформи територіального устрою в УСРР (20-ті рр. ХХ ст.)» (спеціальність 07.00.01 – історія України) захищено 2011 року. Матеріали кандидатської дисертації в докторській дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дослідження представлено в 43 публікаціях, серед яких: 1 підрозділ колективної монографії; 2 навчально-методичні посібники; 24 статті у наукових фахових виданнях України з педагогічних наук; 2 статті у наукових періодичних виданнях інших держав (1 – індексована в наукометричній базі WEB OF SCIENCE); 8 – апробаційного характеру; 6 – додатково відображають наукові результати дисертації (1 – у науковому виданні іншої держави).

Структура дисертації відображає послідовність розв'язання основних завдань дослідження. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, 12 додатків на 158 сторінках і списку використаних джерел (530 найменувань). Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 632 сторінки, із яких 398 сторінок основного тексту. Дисертація містить 27 таблиць і 8 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і концепцію дослідження, схарактеризовано методи дослідження, висвітлено наукову новизну й практичне значення отриманих результатів, подано відомості про апробацію та впровадження результатів наукового пошуку, структуру дисертаційної роботи.

У першому розділі – **«Теоретичні засади професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти»** – проаналізовано та узагальнено наукову літературу яка торкається проблематики, зокрема доробок таких дослідників як: В. Аніщенко, Б. Гершунский, С. Дзюбенко, В. Кремень,

В. Котляр, А. Новіков, О. Падалка, С. Сисоєва, В. Сидоренко, В. Міщенко, Л. Мартинець, Л. Митіна, Н. Якса, Л. Литвинюк, В. Ліфшиц, М. Пахомова та ін. Зроблено висновок про те, що неперервне професійне зростання людини є складником неперервної професійної освіти.

Відповідно до теми дисертаційного дослідження проаналізовано низку таких дефініцій як «неперервна освіта», «розвиток» «професійний розвиток», «професійне зростання». Визначено основні пріоритетні напрямки політики сьогодення щодо сфери неперервної освіти, а саме: системний підхід; концентрація на особі яка навчається; розвиток мотивації до навчання. Зауважено, що особлива увага приділяється здатності «вчитися вчитися», цілеспрямованості; визначенню різноманіття цілей отримання освіти, набуття нових знань. Звертається увага на те, що пріоритетність цілей змінюється впродовж усього життя.

Зазначено, що розробка проблематики неперервної освіти в Україні обумовлюється відходом від централізованої моделі управління освітою та необхідністю переходу до режиму широкої і гнучкої системи надання освітніх послуг. Констатовано, що в українському освітньому просторі спостерігається тенденція щодо посилення інтересу до проблематики неперервної освіти педагогів, їх професійного зростання. Здійснюється пошук шляхів розв'язання нових завдань, які постають перед системою педагогічної освіти, створення гнучкої системи доступу до неперервної педагогічної освіти, трансформація змістовної складової підготовки педагогів.

Подано характеристики неперервної освіти різними дослідниками: як ідеї, умови становлення людини, якості освітнього процесу, принципу навчання; як філософсько-педагогічної концепції, відповідно до якої освіта є процесом, що охоплює все життя людини; важливого аспекту освітньої практики на різних щаблях системи освіти; принципу організації освіти на загальнодержавному та регіональному рівнях; принципу реалізації державної освітньої політики; світової тенденції в освітній галузі; теорії щодо науково-педагогічного мислення.

Доведено, що основою професійного зростання вчителя є його системність та цілісність, а неперервність професійної підготовки, як один із принципів педагогічної освіти, поєднується з принципом наступності, та, стає необхідною умовою ефективної професійної діяльності сучасного педагога. Визначено, що професійне зростання слід розуміти не тільки як перепідготовку фахівців або підвищення їхньої кваліфікації, а як складову неперервної освіти. Таким чином, неперервність освіти слід розглядати як залученість особистості у освітній процес на всіх стадіях її розвитку.

Вказано, що професійне зростання – це розвиток, який є результатом руху педагога у відповідності до циклів розвитку професійної кар'єри; процес, який спрямовується на досягнення професіоналізму та веде до якісних перетворень у професійної діяльності вчителя. Зроблений висновок про те, що неперервне професійне зростання педагогічних працівників слід розглядати як процес неперервного поглиблення ними власних знань, удосконалення умінь та

навичок, формування професійних цінностей, процес кількісних і якісних перетворень у особистісному та професійному потенціалах, який починається на етапі професійної підготовки і триває впродовж усієї професійної діяльності фахівця.

Досліджено системогенез професіонального зростання вчителів та визначено підходи які можна розглядати в якості його методологічної бази, такі як: системний, особистісно-діяльнісний, цілісний, культурологічний, синергетичний, індивідуально-творчий, пошуковий та компетентнісний підходи.

Конкретно-наукову методологію пізнання професійного зростання вчителя у системі неперервної педагогічної освіти як об'єкта зі складною організацією представляє системний підхід.

Особистісно-діяльнісний підхід поєднує в собі особистісний і діяльнісний компоненти. За цього підходу метою, суб'єктом, результатом та основоположним критерієм ефективності педагогічного процесу під час його конструювання та здійснення є особистість. Його реалізація створює умови для неперервного зростання особистості педагогічного працівника, розвитку його творчого потенціалу, передбачає дослідницько-експериментальний характер професійної діяльності, виникнення стійкої мотивації щодо пошуку нового в контексті організації освітнього процесу.

Необхідність цілісного підходу до досліджуваної проблематики зумовлюється тим, що структуру професійного зростання можна схарактеризувати як динамічну систему, стабільність якої базується на відносній динамічній рівновазі внутрішніх сил і тенденцій, які неможливо зрозуміти ізольовано.

Названі підходи до професійного зростання вчителя реалізуються у взаємодії із культурологічним підходом. Культурний компонент детермінує рівень розвитку суб'єкта діяльності, а суть професійної культури особистості виражається рівнем опанування необхідних професійних знань, навичок і вмій. Вчитель, будучи носієм знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення професійної педагогічної діяльності, водночас створює нові її форми та способи. Здобутий у процесі професійної діяльності досвід переробляється, узагальнюється й набуває нових форм.

Індивідуально-творчий підхід до професійного зростання педагогів реалізується через виявлення й формування в педагогічного працівника творчої індивідуальності, розвиток його інноваційної свідомості, неповторної технології педагогічної діяльності.

Компетентнісний підхід, який на сьогодні визнаний основоположним для неперервної педагогічної освіти, є системою ідей та принципів, які теоретично обґрунтовані, а також форм практичної діяльності, які з ними пов'язані. Розвиток компетентності – процес, що триває впродовж усього професійного шляху, який характеризується постійний динамізмом і незавершеністю. Професійну компетентність учителя можна розуміти як професійний розвиток особистості, а отже професійне зростання.

Пошуковий підхід базується на інноваціях і трансформації традиційного освітнього процесу, адже процес професійного розвитку педагога має відповідати запитам сучасної системи освіти за змістом, формами й методами організації навчання, новими технологіями.

У межах синергетичного підходу увага концентрується на здатності системи до самоорганізації та саморозвитку. Синергетика поглиблює уявлення про розвиток, який розглядають як певний спосіб формування об'єктів. Поняття «розвиток» характеризує не тільки як процес розгортання систем, а й сам спосіб їх формування. Педагогічна система розглядається як нелінійна та відкрита. Необхідною умовою для професійного зростання вчителя є його здатність до самоорганізації. Сам вчитель є найважливішим джерелом власного професійного зростання.

Встановлено, що у травні 2009 р. Радою ЄС було затверджено Стратегію Європейської співпраці в області освіти та навчання де серед основних стратегічних цілей визначалась освіта впродовж життя, тобто неперервна. Концепція неперервної освіти лежить в основі державної освітньої політики багатьох країн таких як США, Великобританія, Швеція, Франція, Канада, Польща та інших.

Можна відзначити, що загалом спостерігається тенденція до відбору оптимального змісту навчання, що сприяє підвищенню рівня теоретичної підготовки педагога і вирішенню практичних завдань школи. Кожному виду змісту освіти відповідає адекватна йому форма організації процесу навчання, що стимулює ініціативність, як викладача, так і того, хто навчається. Організація навчального процесу забезпечує активність педагога в підвищенні його професійного рівня та дозволяє диференціювати процес професійного розвитку, що відповідає потребам школи.

Аналіз практики неперервного професійного зростання за кордоном, дає можливість виділити деякі його особливості, а саме: робота з професійного розвитку вчителів на базі шкіл, відповідно до їхніх інтересів і програм розвитку навчальних закладів; активна взаємодія шкіл із ЗВО та іншими установами, підтримка вчителів фахівцями ЗВО, органами влади, представниками громадськості; різноманітність форм професійного розвитку; організаційна підтримка вчителів у професійному розвитку. Названі практики є цікавими і для української освіти.

Загалом, аналіз теоретичних і емпіричних досліджень дозволив визначити основну ідею, на якій будується дослідження неперервного професійного зростання вчителів у системі закладів вищої педагогічної освіти. В її основі лежить уявлення про те, що професійне зростання – це процес проходження людиною, в межах педагогічної професії, певних етапів (етап професійного самовизначення та розвитку під час навчання у ЗВО; етап професійного вдосконалення та професійного зростання), на кожному з яких формується певний педагогічний досвід, який готує його перехід на іншу стадію (етап). Зроблено спробу розгляду цього процесу як наскрізного, виявлення чинників, основних тенденцій, принципів і умов загального характеру щодо професійного

зростання. Дослідження ґрунтується на принципі, відповідно до якого різночасне хронологічно може бути одночасним типологічно і навпаки. Екстраполяція цього принципу на область досліджуваної проблематики означає, що різні етапи професійного зростання педагогів (підготовки у ЗВО та професійного вдосконалення та зростання), можуть визначатись одними й тими ж самими динамічними характеристиками перетворень у професійній діяльності, а в межах одного і того ж етапу ці характеристики можуть різнитись.

Проведено аналіз чинників, що визначають спрямованість студентів та вчителів на професійне зростання у процесі неперервної педагогічної освіти.

Розвиток зарубіжної вищої освіти, засвідчив накопичення певного досвіду підготовки фахівців орієнтованих на неперервне професійне зростання в межах гуманістичної педагогіки. Гуманістичний напрям, робить акцент на саморегуляції та самопізнанні. Формується розуміння особистості, що здатна до вільної творчості та саморозкриття. Головна теза полягає у тому, що навчання не може зводитись до простого повідомлення знань, які потрібно запам'ятовувати. Зазначається, що основною властивістю людської природи є розвиток, зумовлений внутрішніми факторами. Сили, що визначають розвиток містяться в самій людині. Рушійною ж силою людської діяльності є прагнення до самоактуалізації та реалізації власних можливостей.

Установлено, що гуманістична концепція освіти реалізовувалась у ЗВО країн Європи та США через впровадження різноманітних технологій. Особливу увагу приділено тому, що 70-80-х рр. ХХ ст. в різних країнах одночасно розроблялись технології кооперативного навчання. Найбільш повно їх ефективність доводиться в наукових працях Дж. Ароксон, Д. Джонсона, Р. Джонсона, Р. Славіна, Й. Шарана, Ш. Шарана. В кожному з варіантів реалізації технологій були свої особливості, але загалом наукові доробки цих вчених обґрунтовували теоретичні основи кооперативного навчання, тобто навчання у співпраці яка дозволяла формувати особистість студента, як суб'єкта професійного становлення, розвитку, вдосконалення.

Виділено особливості неперервного професійного зростання педагогів за кордоном: посилена робота з професійного розвитку всіх педагогічних працівників на базі школи, відповідно до їхніх інтересів і програм розвитку самої школи; активна взаємодія шкіл із закладами вищої освіти та іншими закладами неперервної освіти, підтримка вчителів викладачами ЗВО та органами влади, представниками громадськості; різноманітність форм неперервного розвитку вчителів; організаційна підтримка вчителів у їхньому неперервному розвитку.

Констатовано, що потребує вирішення проблема теоретичного та методичного обґрунтування засад професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти.

У другому розділі – **«Теорія формування у майбутнього вчителя спрямованості на професійне зростання у процесі неперервної педагогічної освіти»** – проаналізовано такі поняття як «готовність», «мотивація», «мотив». Доведено, що одним із завдань процесу професійної підготовки має стати

формування готовності майбутнього вчителя до неперервного професійного зростання. Поняття готовність у педагогічній науці розглядається як готовність або настанова до самоосвіти, самостійної діяльності, професійної діяльності, неперервного професійного зростання. В останньому має враховуватись подвійна спрямованість формування готовності студента до неперервного професійного зростання, а саме: розвиток особистості вчителя як самоцінності та розвиток особистості як засобу для вирішення професійних завдань.

Спираючись на точки зору таких дослідників як К. Дурай-Новакова, М. Дяченко, Д. Узнадзе, Л. Кандибович, А. Ліненко, В. Сластьонін, готовність до професійної діяльності розглянуто як комплекс інтегрованих властивостей, які розрізняються за місцем та функціями щодо структури особистості, якостей та станів, що в сукупності дають змогу успішно здійснювати діяльність. Отже, готовність до неперервної освіти є особистісним утворенням зі складною структурою, що складається з певних якостей випускника, які зумовлюють успішність майбутньої професійної діяльності, її результативність. Готовність студента до неперервного професійного зростання виникає в результаті процесу, який організовується цілеспрямовано. Цей процес характеризується позитивним ставленням до постійного професійного розвитку, яке виникає як результат появи та подальшого подолання внутрішніх суперечностей між досягнутим результатом у педагогічній діяльності та рівнем результату бажаного. Виходячи зі сказаного готовність до професійного зростання у системі неперервної педагогічної освіти можемо визначити, водночас як чинник який передуює виконанню будь-якої діяльності та як її результат.

Формування мотивації студента до неперервного професійного зростання як складової частини готовності до неперервної педагогічної освіти трактуємо як процес, що організований цілеспрямовано та відображає формування позитивного ставлення до вказаного виду освітньої діяльності, основується на протиріччях між наявним рівнем знань майбутнього фахівця та бажаним їх рівнем, щодо майбутньої професійної діяльності педагога.

Виявлено, що мотивація учіння у ЗВО розвивається безпосередньо у процесі навчально-пізнавальної діяльності майбутнього педагога. Провідними мотивами навчальної діяльності, при цьому, є пізнавальний, професійний та прагматичний, а також мотив особистісного престижу. Останній пов'язаний із набуттям статусу студента та отриманням, у результаті навчання, диплому. Наявність сильних пізнавальних мотивів необхідна для успішної навчальної діяльності. У разі, якщо пізнавальні мотиви досить стійкі, то студентові не потрібні зовнішні стимули, оскільки рівень його самостійності щодо навчання є достатньо високим. Поряд із пізнавальними мотивами досить високою має бути й професійна спрямованість особи, яка виявляється у високій значущості професійних мотивів. Пізнавальна мотивація багато у чому підпорядковується професійній. Як правило, професійний мотив виявляється вже на початку навчання, а на останніх курсах набуває прагматичних характеристик. Мотиви не проявляються у чистому вигляді. Як правило, вони поєднуються у систему мотивів різних видів, що є динамічною, з домінуванням однієї групи. Висока

продуктивність навчання майбутнього педагога забезпечується за умови досягнення оптимального співвідношення між різними групами мотивів.

Зазначено, що зміст професійної мотивації майбутнього педагога полягає у досягненні визначеного рівня педагогічної майстерності та усвідомлення значимості обраної професії. Змістовні характеристики професійної мотивації майбутнього педагога, слід розглядати як низку подій, починаючи від постановки цілі до її усвідомлення, які слугують основою для виникнення спрямованості на майбутню професійну діяльність. Професійна мотивація є динамічним утворенням до параметрів якої належать: стійкість, вираженість спонукань, легкість переходу від одного спонукання до іншого, позитивна або негативна емоційна модальність. Професійна мотивація є складовою формування професійної спрямованості, яка передбачає розуміння цілей та завдань професійної діяльності та їх прийняття.

Дослідники визначають професійну спрямованість як змістовний критерій мотиваційної готовності педагога до професійної діяльності та професійного розвитку. Мотиваційну готовність найчастіше визначають як спонукання до праці і готовність особистості до трансформації професійної діяльності та до зміни мотивів у процесі її розвитку.

Таким чином, доведено, що розвиток мотивації у майбутніх учителів до неперервного професійного зростання є цілісним, динамічним, безперервним процесом розвитку внутрішньої потреби в особистісному перетворенні, готовності до перетворюючої професійної діяльності, здатності до актуалізації власного творчого потенціалу і вибудовування індивідуальної професійно-особистісної стратегії. Основними чинниками забезпечення розвитку мотивації у студентів до неперервного професійного зростання визначені їх включеність в освітньо-творче середовище ЗВО, педагогічне стимулювання навчальної діяльності, гуманітаризація викладання, педагогічна підтримка студентів в організації самостійної роботи.

Дослідження сутності становлення студента ЗВО як суб'єкта неперервного професійного зростання дозволило уточнити поняття «суб'єкт» під яким слід розуміти людину, яка здатна до усвідомленої саморегуляції власної діяльності для сталого розвитку, успішної професійної реалізації в умовах сучасного суспільства. Поняття «усвідомлена саморегуляція діяльності» було співставлене з постановкою цілей, пов'язаних з професійним зростанням та самореалізацією, плануванням, умінням враховувати значущі зовнішні і внутрішні чинники, оцінювати результати і коригувати власну активність для досягнення результатів. Було доведено, що становлення студента як суб'єкта неперервного професійного зростання є процесом переходу його потенційних здібностей щодо усвідомленої саморегуляції власного неперервного професійного розвитку – в актуальні.

З'ясовано, що успішність професійного зростання студента залежить від його включеності в якості суб'єкта в процес неперервної професійної освіти, основи якої мають бути закладені у період його навчання у ЗВО. У процесі становлення студента як суб'єкта неперервного професійного зростання були

виділені три етапи. Перший з них, пов'язаний із адаптацією студента на початковому етапі навчання в ЗВО та формуванням у нього адекватних уявлень щодо власного професійного самовизначення та готовності до нього. Другий – з освоєнням теоретичних основ педагогічної професії та розвитком самостійності щодо навчально-професійної діяльності. У процесі третього, на основі рефлексії та активізації власного внутрішнього потенціалу, розвивається здатність студента керувати своєю навчально-професійною діяльністю у процесі постійного професійного розвитку.

Аргументовано, що успішна професійна реалізація педагога багато в чому зумовлюється тим, наскільки майбутньому вчителю, в період його професійної підготовки, вдається розвинути вміння керувати своїм професійним зростанням, бачити його перспективу та реалізувати її. Для цього важливо не стільки давати студенту готові професійно-педагогічні рецепти, скільки зорієнтувати його в пошуках на шляху до професійного становлення, сформулювати у нього готовність та мотивувати його активність у напрямку подальшого професійного розвитку, показати зумовленість зростання його професійної майстерності активністю в розвитку, та професійному вдосконаленні.

У третьому розділі – **«Основні теоретичні напрями процесу професійного зростання вчителів»** – на теоретичному рівні проаналізовано сутність процесу професійного зростання вчителів, а саме: досліджено психолого-педагогічні аспекти динаміки процесу неперервного професійного зростання педагога; як фактор професійного зростання педагога вивчений розвиток його професійно-ціннісних орієнтацій; з'ясовано основи розвитку дослідницької та методологічної культури педагога як ресурсного фактора його неперервного професійного зростання.

Доведено, що умовою неперервного професійного зростання вчителя, є динамічність цього процесу яка зумовлюється системною детермінацією різного порядку чинників і умов за провідної ролі внутрішніх регуляторів особистості педагога; характеризується послідовністю та інтенсивністю перетворень професійної діяльності. Таким чином формується професіоналізм. Професійний розвиток вчителя це процес неперервних перетворень у педагогічній діяльності які призводять до стійкого розвитку професіоналізму.

Це процес, який більшістю дослідників поділяється на стадії, етапи, рівні та характеризується взаємовпливами та взаємообумовленістю всіх його сторін та компонентів. Кожний попередній рівень цього процесу пов'язаний з наступним, що характеризується певними психологічними новоутвореннями, які дозволяють вчителю формувати нові стратегії щодо вирішення професійних завдань.

Професійний розвиток це процес і суб'єктом і об'єктом якого одночасно є людина. Зростання професійних досягнень вчителя, у результаті як накопичення педагогічного досвіду так і його постійного перегляду, щодо способів викладання, визначається як його професійний розвиток, однією із головних умов якого є оновлення теоретичних та практичних знань. В його

основі лежать якісні та кількісні перетворення, результатом яких стають позитивні зміни у професійній діяльності педагога.

З'ясовано, що умовою неперервного професійного зростання вчителя, є динамічність цього процесу яка проявляється у використанні передового професійного досвіду та досвіду педагогів-новаторів і колег, у постійному пошуку, бажанні вносити корективи у власну професійну діяльність, через розробку власних технологій та методик викладання, навчальних програм або їх адаптацію, прагнення вносити інноваційні компоненти у процес викладання.

Встановлено, що професіоналізм педагога характеризується такими поняттями як професійна компетентність, професійна майстерність, професійна успішність, готовність виконання професійних функцій та постійного зростання. У педагогіці вчитель, розглядається як цілісна особистість, зі всією різноманітністю її професійних якостей, що є факторами успішності здійснюваної діяльності.

Декларовано, що для того щоб досягти майстерності у педагогічній діяльності, необхідно володіти такими вихідними можливостями як: знання, вміння, здібності, кваліфікація, компетентність, високий рівень мотивації, рефлексії. Визначено, що педагогічна рефлексія є тим механізмом професійного зростання, який полягає у вмінні педагога аналізувати власну професійну діяльність та себе. Рефлексивний досвід накопичується через співвідношення знання про власні можливості та можливі перетворення у собі, з вимогами професійної діяльності. Рефлексія є тим видом інтелектуальної діяльності за якої педагог здійснює свою професійну діяльність, та з приводу якої переходить до нового діяльнісного змісту, тобто до виконання так званого рефлексивного плану, який виражається у поняттях, смислах, ідеях, та є ідеальним. Здатність до самоаналізу та самооцінки є одним з критеріїв професійної зрілості вчителя та тим чинником завдяки якому відбувається постійне професійне зростання. Педагог володіє здатністю до гнучкості щодо оцінок наданих самому собі, до перегляду наявної системи цінностей.

Представлено змістовну сутність позитивної динаміки професійного зростання, як вміння творчо вирішувати педагогічні завдання та ситуації, що зумовлюється позитивними перетвореннями педагогічної спрямованості мислення і загальної культури мислення вчителя. Здатність інтегрувати знання зростає за рахунок розвитку мисленевих процесів та педагогічної направленості вчителя і проявляється у використанні передового професійного досвіду та досвіду педагогів-новаторів і колег, у постійному пошуку, бажанні вносити корективи у власну професійну діяльність, через розробку власних технологій та методик викладання, навчальних програм або їх адаптацію, прагнення вносити інноваційні компоненти у процес викладання.

Констатовано, що творчий педагог це передусім дослідник, якому притаманні високий рівень педагогічної майстерності, новаторська винахідливість та сміливість, розвинена професійно-педагогічною інтуїція, критичний аналіз, потреба у професійному вдосконаленні, зростанні яке є неперервним. Неперервне професійне зростання є результатом прагнення

вчителя до розвитку власного потенціалу. Процес неперервного його розкриття, становлення вчителя як майстра своєї справи, професіонала, не обмежений у часі, має тривати впродовж всієї кар'єри педагога. Особистісно-професійний потенціал вчителя є цілісною системою особистісно-професійних компонентів у актуальному та потенціальному вигляді.

Прийнято, що неперервне професійне зростання вимагає здатності до аналізу і синтезу вже набутих знань, чіткого уявлення щодо їх застосування, сформованості професійного мислення, творчого підходу та має відбуватись одночасно на теоретичному, методологічному, технологічному та методичному рівнях.

Доведено, що неперервне професійне зростання вчителя є процесом його самоздійснення, що безпосередньо пов'язаний із осмисленням і уточненням ціннісно-смыслового сприйняття педагогічної професії на основі накопичення педагогічних знань, вдосконалення професійно-значущих умінь, розвитку особистісних якостей, збагачення індивідуального досвіду. Цей процес визначається співвідношенням присвоєння педагогічних цінностей та створенням особистісно-значущої системи професійних орієнтацій, міра якого цілком залежить від ставлення до себе як до суб'єкту професійної діяльності та, власне, до самої професійної педагогічної діяльності.

Встановлено, що цінності є тим регулятором, завдяки якому, визначається вектор діяльності. Сама діяльність може здійснюватись у відповідності до цього вектора або не відповідати йому. Цінності можна трактувати як значиме або належне, норми або ідеали, як предмет цікавості, переваги або оцінки. Цінності фіксуються у вигляді специфічних образів та уявлень, сукупності ідей, норм, правил та традицій які регламентують діяльність педагога та виступають як пізнавально-діяльнісні системи. Професійні педагогічні цінності дозволяють задовольняти потреби педагога та слугують орієнтирами його соціальної і професійної активності. Професійні педагогічні цінності суб'єктивуються вчителем у процесі професійно-педагогічної діяльності. Рівень їх суб'єктивності свідчить про рівень особистісно-професійного зростання педагога, його педагогічної культури та перетворення потенціального і актуальне.

Зазначено, що ціннісні орієнтації, це система установок та принципів щодо розуміння соціальної реальності і ролі людини, формування якої ґрунтується на системі цінностей особистості, соціальної групи, суспільства. Перетворення цінностей у ціннісні орієнтації відбувається через сприйняття, присвоєння їх соціальною групою, особистістю, адже вони віддзеркалюють у свідомості людини ціннісні відносини, що є характерними для кожного окремого суспільства.

Ціннісні орієнтації розвиваються впродовж усього життя вчителя, тому необхідно розглядати цей процес з позиції цілісного професійно-особистісного розвитку вчителя. Характер, спрямованість, стійкість, ступінь структурованості ціннісних орієнтацій свідчать про рівень соціалізації, розвиток різних аспектів спрямованості педагога. Розкриваючи зміст ціннісних орієнтацій, можна пояснювати, прогнозувати його поведінку в різних ситуаціях, реакцію на зміни

у професійній сфері. Ціннісні орієнтації виступають у якості регулятора щодо професійної поведінки вчителя. Вони є критерієм вибору ідеалу, визначають розвиток мотиваційної сфери, стимулюють розвиток фахівця загалом. У якості інтегративного показника сформованості професійно-ціннісних орієнтацій вчителя визначено центрацію, як інтегративне аксіологічне утворення, такі її типи як еґо-центрація (самореалізація), конформістська, гуманістична (демократична) і технологічна (предметна). Центрація характеризує професійно-ціннісні орієнтації педагога та є тим фактором від якого залежить професійна діяльність вчителя, його здатність професійно зростати.

Розвиток професійно-ціннісних орієнтацій, як фактора професійного зростання педагогів, вимагає врахування сучасних тенденцій розвитку педагогічної освіти, таких як: орієнтація на розвиток освіченої, духовно розвиненої особистості; реалізація ідей та гуманізації освіти та її неперервності. Ціннісні орієнтації обумовлюють активність особистості, провокують її пошукову діяльність, визначаючи напрямок цього пошуку, обрання об'єкта та суб'єкта діяльності. Вони дозволяють визначити вектор особистісної та професійної поведінки педагога, передбачити його професійні вчинки, наслідки його дій.

З'ясовано, що культура є універсальною характеристикою діяльності людини, яка задає програму та зумовлює напрямок діяльності і способі її здійснення, а отже одночасно є і результатом діяльності і процесом її освоєння. Розуміння культури як соціально-прогресивної діяльності у різних сферах буття людей, їх свідомості направлене на вдосконалення і перетворення дійсності, на внутрішнє багатство особистості. Професійну культуру, в узагальненому значенні цього поняття, розуміють як знання, вміння, навички володіння якими визначає фахівця як майстра у певній сфері діяльності. Через професійну культуру фахівець виявляє свої здібності, досягає максимальних для себе результатів. Основи професійної культури закладаються у процесі всебічної професійної підготовки. Педагогічну культуру слід розглядати як професійну, носіями якої виступають професійні педагоги.

Педагогічна культура є інтегративною особистісною характеристикою вчителя, яка одночасно є єдністю сутнісних сил фахівця, педагогічних цінностей та системою його творчої професійної реалізації. Педагогічна культура поєднує у собі загальний рівень освіченості та рівень творчого мислення педагога, спосіб його творчої реалізації, яка спрямовується на освоєння та створення таких технологій які можуть забезпечити можливість творчого розв'язання професійних задач. Слід вказати, що розвиток рівня педагогічної культури визначається рівнем заглиблення вчителя у педагогічну творчість, інноваційну діяльність, дослідницький пошук.

Теоретичний аналіз основних характеристик культури як загально-методологічного поняття і такого її релевантного компонента в освітній сфері як професійно-педагогічна культура вчителя, яка водночас представляє собою єдність педагогічних цінностей, сутнісних сил особистості та систему способів творчої реалізації в педагогічній діяльності, надав можливість виділити такий її вид як дослідницька культура вчителя. Категорія

«дослідницька культура вчителя» має високий евристичний потенціал, стає такою категорією педагогіки, яка набуває власного понятійного апарату який адаптується до дослідження професійного зростання педагога. Дослідницьку культуру вчителя характеризує соціально-зумовлений рівень розвитку особистості в науково-дослідній діяльності, професійно і особистісно значущі складові його педагогічної культури. Вона являє собою універсальну характеристику дослідницької діяльності вчителя.

На підставі проведеного аналізу конкретизовано, що формування дослідницької культури вчителя у системі неперервної освіти можна розглядати як динамічний процес його професійного зростання який характеризується рівень професійної підготовки. З'ясовано, що вихідними умовами її розвитку, у яких відбивається дослідницька діяльність щодо створення, засвоєння та використання новацій, є розвиток методологічної культури, професійного мислення, педагогічної творчості. Дослідження сутності і специфіки дослідницької культури вчителя, дозволило розглядати її як інтегративну, динамічну утворення, що включає педагогічні цінності, дослідницькі методи вирішення професійних завдань, творчу активність та інноваційну діяльність.

Важливою умовою формування дослідницької культури педагога визначено його методологічну культуру. Нею характеризується рівень дослідницької культури адже основоположними її складовими є формулювання і творче вирішення педагогічних задач, проектування, конструювання практичної педагогічної діяльності.

Важливе значення у процесі формування методологічної культури педагога має методологічна рефлексія яка полягає у самоаналізі своєї методичної роботи, з'ясуванні причин власних невдач та успіхів. Методичну роботу визначено як, один зі способів професійного розвитку вчителя, вид педагогічної та дослідницької діяльності щодо узагальнення та поширення досвіду. Методична робота виступає організаційною формою становлення і розвитку ціннісної та творчої складової дослідницької культури вчителя, адже наслідком участі вчителя у методичній діяльності стає утвердження педагогічних цінностей, формування індивідуального стилю діяльності, відбувається творча реалізація, професійне зростання фахівця.

У четвертому розділі – **«Змістовна складова неперервного професійного зростання вчителів у закладах вищої освіти»** – окреслено основні концептуальні напрями професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти; комплекс організаційно-педагогічних умов як складових неперервного професійного зростання педагогів; запропоновано модель професійного зростання вчителів у процесі неперервної професійної освіти.

Аналіз теоретичних і емпіричних досліджень дав змогу визначити основну ідею, на якій ґрунтується концепція неперервного професійного зростання вчителів у системі закладів вищої педагогічної освіти. У її основі лежить уявлення, що професійне зростання – це процес проходження людиною в межах педагогічної професії певних етапів (етап професійного самовизначення та розвитку під час навчання у ЗВО; етап професійного

вдосконалення та професійного зростання), на кожному з яких формується певний педагогічний досвід, який забезпечує перехід на інший етап. Зроблено спробу розглянути цей процес як наскрізний, виявити чинники, основні тенденції, принципи й умови професійного зростання. Дослідження ґрунтується на принципі, відповідно до якого різночасне хронологічно може бути одночасним типологічно, і навпаки. Екстраполяція цього принципу на сферу досліджуваної проблематики означає, що різні етапи професійного зростання педагогів (підготовки у ЗВО та професійного вдосконалення) можуть визначатись одними й тими ж самими динамічними характеристиками перетворень у професійній діяльності, а в межах одного й того ж етапу ці характеристики можуть різнитись.

На етапі навчання у ЗВО відбувається професійне самовизначення майбутнього вчителя, інтеграція його окремих якостей у професійну спрямованість, формування професійно-педагогічного мислення, становлення та розвиток Я-концепції студента як педагога. У процесі самовизначення відбуваються істотні зміни самосвідомості, спрямованості особистості, її інтересів, форм активності, нахилів, розвиток якісно нових синтезів, так званих передпрофесійних педагогічних здібностей; утворення якісно нових уявлень про себе – «я – майбутній педагог»

Зазначено, що процес професійного навчання продовжується неперервно, а педагогічна майстерність формується лише в умовах самостійної діяльності вчителя впродовж усього його життя. Становлення вчителя, який лише розпочинає свою професійну діяльність, на етапі післядипломної підготовки визначається зміною виду його діяльності – від навчальної до практичної професійної. Новий для учорашнього студента вид діяльності характеризується багатоплановістю, різноманіттям функцій, які виконує вчитель, будучи водночас викладачем, класним керівником, консультантом батьківського комітету, вимагає від нього різноманітних умінь і здібностей. Однією із закономірностей професійного зростання вчителя на цьому етапі стає конкретизація раніше здобутих знань. Заглиблюючись у практичну педагогічну діяльність, учитель поглиблює набуті уміння та здобуває нові. Так, уміння, сформовані на етапі навчання у ЗВО, за наявності відповідних умов, починають функціонувати в структурі загальнопедагогічних умінь. Теоретичні знання з психолого-педагогічних дисциплін які є продуктом розв'язання науково-теоретичних проблем, в практичній діяльності об'єднуються навколо конкретної практичної проблеми.

Науковці виділяють значну кількість організаційно-педагогічних умов, які різняться залежно від мети та завдань конкретного дослідження, визначаючи їх як: чинники які впливають на функціонування педагогічної системи, що залежна від них; обставини якими обумовлюються напрями розвитку педагогічного процесу; поєднання змісту, методів, форм, прийомів і засобів педагогічної діяльності; поєднання об'єктивних можливостей змістовної складової навчання, методів та засобів його організації які надають можливість успішно вирішувати педагогічні завдання.

Визначаючи організаційно-педагогічні умови за яких відбувається професійне зростання вчителя у системі неперервної освіти, слід виходити з положення про те, що цей процес є цілісним, системно організованим, таким який підпорядковується логіці неперервної педагогічної освіти. Такий підхід дозволяє виділити етапи названого процесу: етап професійного самовизначення та розвитку під час навчання у ЗВО; етап професійного вдосконалення та професійного зростання під час післядипломної підготовки у ході підвищення кваліфікації. Це дозволяє розглянути змістовні складові процесу, адже будучи поєднані його цілісністю, етапи різняться за метою, змістом та методами.

На етапі навчання у ЗВО майбутній педагог є не лише об'єктом цілеспрямовано організованого впливу, а й суб'єктом неперервної освіти. Важливим чинником його навчальної діяльності стає готовність до професійного зростання. У педагогічних дослідженнях зміст поняття «готовність до діяльності» розкривається у значенні професійної підготовки майбутнього педагога. Виходячи з наведених у розділі 2 психологічних концепцій, готовність можемо визначати як цілісну систему цінностей, когнітивних, емоційних та поведінкових якостей, що надають особистості можливості для самореалізації, її також варто розглядати як певний рівень розвитку цієї особистості. Готовність як психічний стан може означати здатність майбутнього педагога розв'язувати завдання в умовах навчання. У результаті багаторазового його повторення формується указана риса особистості здобувача освіти.

Другий етап, характеризується рівнем особистісного ставлення та становлення власної педагогічної позиції, орієнтацією на подолання труднощів та недоліків у професійній підготовці, у процесі підвищення кваліфікації, яка спрямовується на розвиток тих боків професійної діяльності педагога, що сприяють реалізації його особистісного та професійного потенціалу. На цьому етапі вчитель має оволодіти здатністю переосмислювати власний педагогічний досвід, включати у якісно інноваційні технології вже засвоєних педагогічних дій. На цьому етапі відбувається інтеграція усіх складових професійного зростання вчителя.

Схарактеризовані етапи поєднані у єдине ціле орієнтацією на динамічний розвиток педагога. Не зважаючи на умовний розподіл, виділення етапів та їх змістовна характеристика дозволяє дослідити складові цілісного процесу професійного зростання педагога у системі неперервної освіти.

Основаючись на вищенаведених положеннях виділено *першу організаційно-педагогічну умову* професійного зростання майбутніх педагогів – *розвиток мотивації до професійної діяльності та усвідомлення перспектив обраної професії*. Навчання спрямоване на усвідомлення перспектив майбутньої професії передбачає усвідомлення престижності та особистої значущості обраної професії. Реалізація цієї організаційно-педагогічної умови у процесі навчання у ЗВО означає таку підготовку фахівця, яка характеризується: засвоєнням достатнього масиву теоретичних знань та практичних вмінь;

формуванням передумов необхідних для успішної професійної адаптації у нових умовах або умовах які змінюються, для неперервного розвитку.

Другою організаційно-педагогічною умовою маємо визначити спрямованість змісту педагогічної освіти на професійне зростання майбутнього вчителя. Її реалізація передбачає підпорядкування процесу навчання закономірностям особистісного розвитку студента, адже навчання є процесом суто індивідуальним, а студент має використовувати різноманітні форми, методи та способи навчальної діяльності залежно від своїх особистісних особливостей. Формування особистості здатної до професійного зростання є метою реалізації вказаної умови. Досягнення мети потребує трансформації репродуктивного засвоєння знань у їх виробництво. Отже, у під час навчання студент має не тільки засвоювати знання, а й сам створювати нові, тобто реалізовувати себе у пізнанні та навчанні, напрацьовуючи тим самим суб'єктивний досвід діяльності.

Як третю організаційно-педагогічну умову професійного зростання педагогів визначено використання сучасних форм, методів та технологій навчання, яка є основою формування визначальних елементів професійної компетентності майбутнього вчителя. Ставлення до майбутньої професії багато у чому визначається характером навчальної роботи, у процесі якої має сформуватись модель майбутньої професійної діяльності. Організація навчальної діяльності має забезпечити перехід від позиції студента до позиції фахівця, тобто навчальна діяльність має трансформуватись у професійну, з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей, дій, засобів, результатів.

Четверта організаційно-педагогічна умова – удосконалення навчально-методичного та діагностичного супроводу професійного зростання майбутніх вчителів. У підготовці до педагогічної взаємодії важливого значення надається удосконаленню навчально-методичного та діагностичного супроводу професійного зростання майбутніх учителів.

Кожна з визначених педагогічних організаційно-педагогічних умов спрямована на підготовку майбутніх учителів до професійного зростання в системі неперервної професійної освіти. Водночас, кожна взята окремо умова не може повністю забезпечити ефективність освітнього процесу, і лише їх системна єдність дає змогу успішно здійснювати професійну підготовку учителів до професійного зростання на етапі професійного самовизначення та розвитку у процесі навчання у ЗВО.

Знаходячись на будь-якому етапі своєї професійної діяльності учитель не може вважати себе повністю професійно сформованим. Розуміння теоретичних основ неперервного професійного зростання педагога, організаційно-педагогічних умов на етапі навчання у ЗВО, вивчення чинників професійного розвитку вчителя, дає можливість охарактеризувати зміст організаційно-педагогічних умов які забезпечують його неперервний професійний розвиток на етапі професійного вдосконалення у процесі післядипломної підготовки (підвищення кваліфікації).

Важливою організаційно-педагогічною умовою професійного зростання вчителя, у процесі підвищення його кваліфікації, є розвиток мотивації до

професійної діяльності та усвідомлення перспектив обраної професії. Реалізація цієї умови забезпечується викладачем який є спікером під час проведення навчальних занять та консультантом. Перш за все, викладач (науково-педагогічний працівник) який здійснює підвищення кваліфікації вчителів має відповідати тим вимогам які висуваються до педагога який здійснює навчання дорослих, тобто андрога, у структурі особистості якого виділяють наступні сфери: інтелектуальна, діяльнісна та емоційно-вольова.

Наступною *організаційно-педагогічною умовою* неперервного професійного зростання вчителів у системі педагогічної освіти, а саме на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти або педагогічних та класичних університетів, є *спрямованість змісту педагогічної освіти на професійне зростання вчителя.* Найбільш ефективно ця умова реалізується за рахунок створення групи слухачів, у якій представлені педагоги з різним стажем роботи або фахівці з різних предметів.

Однією з організаційно-педагогічних умов неперервного професійного зростання вчителів є використання інноваційних методик та технологій у процесі навчання. На характер організації навчального процесу впливають форми, методи, способи навчання, створення можливостей для співпраці. Обираючи форми, методи та способи організації занять необхідно дотримуватись принципу «гнучкості», відповідності поставленій меті та змістовній складовій.

Остання організаційно-педагогічна умова – удосконалення навчально-методичного забезпечення та діагностичного супроводу професійного зростання вчителів. Реалізується ця умова завдяки запровадженню *діагностичного супроводу* у систему підвищення кваліфікації педагогічних працівників, яка передбачає розширені можливості щодо вдосконалення їхньої педагогічної майстерності та неперервного професійного зростання.

Не дивлячись на схожість організаційно-педагогічних умов їх змістовне наповнення різниться, адже процес неперервного професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти відбувається впродовж наступних етапів: професійної підготовки у ЗВО та професійного вдосконалення у процесі післядипломної педагогічної освіти.

Змістом процесу неперервного професійного зростання вчителя виступає педагогічно адаптована система знань, способів педагогічної діяльності, досвіду її творчого здійснення і ціннісно-емоційних відносин.

Зразковою вважається така модель інноваційного навчання яка поєднує активну участь здобувачів освіти у освітньому процесі, використання різноманітних форм навчання, різноманіття методик та навчального матеріалу, підхід до процесу навчання як до колективної роботи, наголошення на власне процесі навчання, а не на простому запам'ятовуванні отриманої від викладача інформації. Інноваційне навчання, окрім іншого, визначається: наявністю орієнтації на неперервний професійний розвиток; розвиток готовності до професійної педагогічної діяльності та розвитку творчого мислення, до використання нових видів спілкування та діяльності.

Розроблена авторська модель професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти містить цільовий, методологічний, змістово-технологічний та результативний блоки. Основою є елементом цієї моделі є визначені та впроваджені в процес експериментального дослідження педагогічні умови. *Мета моделі* полягає у визначенні шляхів та виборі засобів для актуалізації мети неперервного професійного зростання вчителів у процесі навчання та підвищення кваліфікації у ЗВО. Система неперервної педагогічної освіти представлена у вигляді вертикальних етапів та зв'язків між ними.

Цільовий блок відображає результат професійного зростання, що планується. Мета моделі полягає у проектуванні умов, визначенні шляхів та виборі засобів для актуалізації мети неперервного професійного зростання вчителів у процесі навчання та підвищення кваліфікації у ЗВО.

Методологічний блок включає теоретичну основу побудови даної моделі. Джерелом для пошуку та структурування системо-утворюючих компонентів моделі стали аналіз поглядів на проблематику неперервної педагогічної освіти та професійного зростання вчителів у літературі з психології, педагогіки та філософії, а також виділення методологічних основ щодо її дослідження: системний, синергетичний, особистісно-діяльнісний, цілісний, культурологічний підходи.

Зміст моделі був побудований на основі наступних принципів: інтегративності, співробітництва, інтерактивності, проєктивності, психолого-педагогічного супроводу, рефлексивності.

Змістово-технологічний блок моделі містить організаційно-педагогічні умови, компоненти (мотиваційний, когнітивний, процесуальний), етапи неперервного педагогічного процесу професійного зростання та його дидактичне забезпечення.

Результативний блок містить критерії (мотиваційно-ціннісний, змістово-гносичний, діяльнісно-творчий), показники та рівні (високий, середній та низький) готовності вчителя до професійного зростання.

Зазначено, що складові структури готовності передбачали реалізацію критеріального апарату, який включає: компоненти, критерії, показники та рівні готовності вчителів до професійного зростання в системі неперервної педагогічної освіти (рис. 1).

Компонентами неперервного професійного зростання вчителя є мотиваційний, когнітивний та процесуальний. Складовими мотиваційного компоненту є: морально-світоглядний зміст мотивації (склад, структура, усвідомленість, спрямованість), її стійкість та широта мотиваційної сфери. Складовими когнітивного компоненту є: науковість, творчий характер діяльності, її динамічність та мобільність. Складовими процесуального компоненту є: глибина рефлексивного аналізу, широта рефлексивного відображення.

Визначено критерії: *мотиваційно-ціннісний (МЦ) критерій*, за якого показником готовності до професійного зростання є ціннісне ставлення до педагогічної діяльності, до дитини як найвищої цінності, до себе як до майбутнього педагога, наявність мотивації до професійної діяльності,

задоволеність обраним фахом; *змістовно-гностичний (ЗГ) критерій* за якого показником готовності до професійного зростання є сформованість теоретико-методологічних, професійних знань, науково-педагогічних понять, теоретичних принципів, поінформованість про обрану професію, здатність самостійно добувати і критично осмислювати необхідну інформацію; *діяльнісно-творчий (ДТ) критерій* за якого показником готовності до професійного зростання є професійна активність, ініціативність, емпатійність, сформованість навичок рефлексії. Визначено рівні готовності вчителів до професійного зростання – низький, середній, високий.

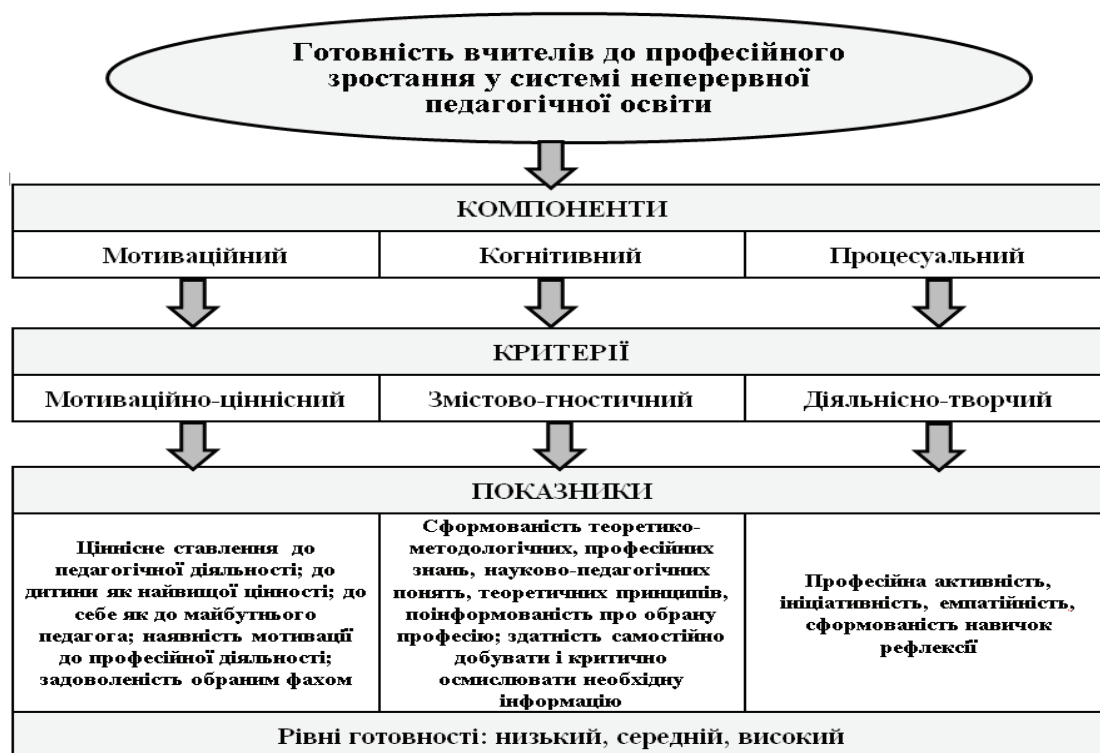

Рис. 1. Структура готовності вчителів до професійного зростання в системі неперервної педагогічної освіти

Розроблена модель неперервного професійного зростання вчителів є прообразом кінцевого результату управління з боку його організаторів у системі формальної педагогічної освіти. Результатом науково-теоретичного аналізу стало встановлення визначального значення щодо неперервного професійного розвитку вчителів у системі педагогічної освіти, соціальних і особистісних чинників, таких як: процес оновлення, що відбуваються в суспільстві і освіті; характером навчання в ЗВО; життєвим і професійним досвідом вчителя; його професійно-педагогічним мисленням; особистісними якостями, внутрішніми психічними процесами. Показано, що провідну роль відіграють внутрішні регулятори діяльності, пов'язані з мотиваційно-цільовою, ціннісно-смісловою сферою особистості. Разом із тим соціальні та особистісні чинники взаємопов'язані, адже взаємовпливи є один з найважливіших механізмів професійного розвитку.

Модель професійного зростання вчителів у процесі неперервної педагогічної освіти представлена на рисунку 2.

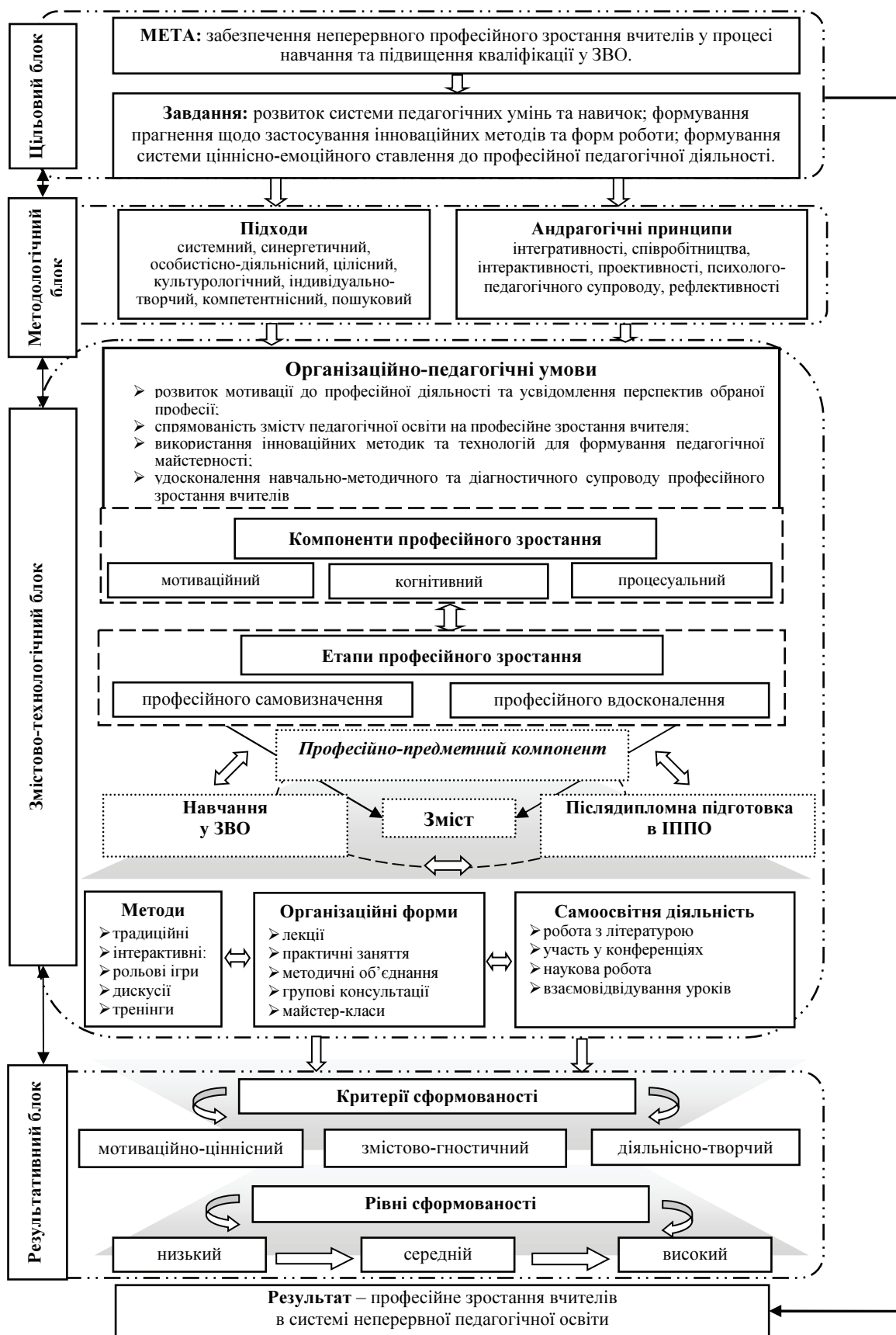

Рис. 2. Модель професійного зростання вчителів у процесі неперервної педагогічної освіти

Організаційно-методичні засади формування спрямованості до професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти базуються на активній навчально-пізнавальній діяльності здобувачів освіти та вчителів, складові якої (технології тьюторського супроводу, модерації, фасилітації, коучингу, діалогові технології, технології проблемного навчання, розвитку критичного мислення, ігрові технології, інтерактивні, рефлексивні технології, особистісно орієнтовані методи навчання, педагогічна взаємодія) корелюють із цільовим спрямуванням визначених нами організаційно-педагогічних умов, поетапної їх імплементації та наскрізної реалізації в освітньому процесі фахової підготовки студента та підвищення кваліфікації вчителя.

У п'ятому розділі – **«Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти»** – представлено програму й методику дослідницько-експериментальної роботи; описано організацію, хід і результати констатувального, формувального етапів експерименту; узагальнено одержані результати.

Експериментальне дослідження проведено на базі ЗВО та ІППО, що готують фахівців за спеціальністю 014 Середня освіта («Мова і література (англійська)», «Українська мова і література», «Історія», «Фізична культура»), галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка»: Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка; Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди; Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти; Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського; Хмельницького національного університету; Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; НВК «Школа-ліцей» №16 міста Чернігова; Комунальний заклад Ведильцівська гімназія імені Героя Радянського Союзу А. Ф. Блашкуна Михайло-Коцюбинської селищної ради Чернігівської області.

Експериментальне дослідження проходило впродовж 2016 – 2020 рр. та охоплювало чотири взаємопов'язані етапи педагогічного експерименту: пошуковий, констатувальний, формувальний, узагальнювальний.

Пошуковий етап (2016 – 2017 рр.) передбачав теоретичний аналіз проблеми професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти. З'ясовано стан дослідженості проблеми професійне зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти; визначено напрями дослідження; розроблено науковий апарат; здійснено аналіз науково-методичної літератури з проблеми дослідження.

Констатувальний етап (2017 – 2018 рр.) проведено для з'ясування сучасного стану професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти; обґрунтування моделі та організаційно-педагогічних умов професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти; проведення констатувального етапу педагогічного експерименту; створення навчально-методичного забезпечення. Використано низку методів дослідження:

спостереження, анкетування, індивідуальні бесіди, метод експертного оцінювання, тестування. Виокремлено суб'єкти діагностики; обґрунтовано критерії, показники та рівні готовності до професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти.

Унаслідок діагностики рівнів готовності до професійного зростання майбутнього вчителя, на етапі констатувального експерименту виявлено приблизно однакові результати: високий рівень готовності до професійного зростання майбутнього вчителя зафіксовано в 5,4% / 11,5% осіб контрольної групи (далі – КГ) (бакалаври / магістранти) та відповідно 5,8% / 12,7% експериментальної групи (далі – ЕГ); середній рівень – у 30,2% / 42,3% студентів КГ та 29,6% / 41,8% ЕГ; низький рівень – у 64,4% / 46,2% респондентів КГ та 45,5% / 48,1% ЕГ, що засвідчує недостатній рівень готовності до професійного зростання студентів.

На *формульовальному етапі* (2018 – 2019 рр.) в освітній процес упроваджено розроблені й теоретично обґрунтовані основні положення концепції та моделі професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти, реалізовано виокремлені організаційно-педагогічні умови, здійснено узагальнення, систематизацію результатів педагогічного експерименту, їх кількісний та якісний аналіз, сформульовано висновки.

Загалом у формульовальному експерименті взяло участь 682 студенти, які були доволіно розподілені на КГ та ЕГ, а саме: КГ – 330 студентів (278 бакалаврів і 52 магістранти), ЕГ – 335 студентів (280 бакалаврів і 55 магістрантів). У освітній процес упроваджено розроблені й теоретично обґрунтовані основні положення концепції та системи формування готовності до професійного зростання майбутнього вчителя.

На експериментальному етапі дослідження також реалізовувалися організаційно-педагогічні умови формування готовності вчителя в системі післядипломної освіти до професійного зростання. До експерименту залучено 316 учителя (на курсах у інститутах післядипломної освіти) та 58 учителів загальноосвітніх шкіл (у школах).

На *узагальнювальному етапі* (2020 рр.) проаналізовано ефективність упровадження в освітній процес моделі та організаційно-педагогічних умов професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти. Здійснено узагальнення, систематизацію результатів педагогічного експерименту, їх кількісний та якісний аналіз, сформульовано висновки. Сформовано методичні рекомендації стосовно формування готовності до професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти.

Згідно з результатами діагностики загального рівня готовності до професійного зростання майбутнього вчителя, високий рівень готовності (бакалавр/магістр) в КГ зріс лише на 2,1% / 3,7%, натомість в ЕГ – на 22,9% / 16,7%; середній рівень готовності в КГ збільшився на 13,0% / 9,2%, а в ЕГ – на 19,1% / 20,4%; низький рівень в КГ знизився на 15,1% / 12,9%, а в ЕГ – на 41,9% / 37,0% (таблиці 1-2).

**Показники загальних рівнів готовності
до професійного зростання (бакалавр)**

Групи	Етапи експерименту	Рівні готовності до професійного зростання					
		Низький		Середній		Високий	
		<i>К-сть</i>	%	<i>К-сть</i>	%	<i>К-сть</i>	%
КГ (278)	Констатувальний	179	64,4	84	30,2	15	5,4
	Формувальний	140	50,4	118	42,4	20	7,2
ЕГ (280)	Констатувальний	181	64,6	83	29,6	16	5,8
	Формувальний	65	23,2	144	51,4	71	25,3

Таблиця 2

**Показники загальних рівнів готовності
до професійного зростання (магістр)**

Групи	Етапи експерименту	Рівні готовності до професійного зростання					
		Низький		Середній		Високий	
		<i>К-сть</i>	%	<i>К-сть</i>	%	<i>К-сть</i>	%
КГ (52)	Констатувальний	24	46,2	22	42,3	6	11,5
	Формувальний	20	38,5	24	46,2	8	15,3
ЕГ (55)	Констатувальний	25	45,5	23	41,8	7	12,7
	Формувальний	6	10,9	33	60,0	16	29,1

Порівняльні результати діагностування загальних рівнів готовності вчителів до професійного зростання в системі післядипломної освіти до та після експерименту КГ та ЕГ наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

**Показники загальних рівнів готовності учителів до професійного
зростання в системі післядипломної педагогічної освіти (у %)**

Етапи	Рівні готовності					
	Низький		Середній		Високий	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
До експерименту	35,7	35,3	40,5	42,7	23,8	22,00
Після експерименту	28,0	15,9	42,6	45,7	29,4	38,4

Вірогідність результатів проведеної експериментальної роботи й достовірність експериментальних даних визначені з використанням непараметричного критерію Пірсона.

Результати експериментального дослідження довели доцільність та ефективність розробленої системи формування спрямованості до професійного зростання вчителів у системі непевної педагогічної освіти, послугувавши підставою для висновку, що мети дослідження досягнуто, сформульовані завдання виконані, гіпотеза підтверджена. Результати педагогічного експерименту узагальнено, систематизовано, виконано їх кількісний і якісний аналіз, сформульовано висновки.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретико-методологічне узагальнення й запропоновано вирішення важливої наукової проблеми професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти. Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати такі висновки.

1. Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблематики підтвердив, що неперервне професійне зростання вчителя є складовою неперервної педагогічної освіти.

Відповідно до тематики дисертаційного дослідження, проаналізовано низку таких дефініцій, як «неперервна освіта», «розвиток», «професійний розвиток», «професійне зростання».

Доведено, що основою професійного зростання вчителя є його системність та цілісність, а неперервність професійної підготовки як один із принципів педагогічної освіти, поєднується з принципом наступності та стає необхідною умовою ефективної професійної діяльності сучасного педагога. Отже, неперервність освіти доцільно розглядати як залученість особистості до освітнього процесу на всіх стадіях її розвитку. Зроблено висновок, що неперервне професійне зростання педагогічних працівників можна розглядати як процес неперервного поглиблення ними власних знань, удосконалення умінь та навичок, формування професійних цінностей, процес кількісних і якісних перетворень в особистісному та професійному потенціалах, який починається на етапі професійної підготовки та триває впродовж усієї професійної діяльності фахівця.

2. На основі дослідження системогенезу професійної діяльності вчителів визначено підходи, які можна розглядати як його методологічну базу, зокрема: системний, особистісно-діяльнісний, цілісний, культурологічний, синергетичний, індивідуально-творчий, пошуковий та компетентнісний.

У межах системного підходу професійне зростання педагога розглядається як динамічна система, що розвивається в часі та складається з етапів взаємопов'язаних між собою. У руслі системного підходу визначальним механізмом його забезпечення є принцип спадкоємності між етапами та зв'язками у середині кожного етапу, кожного компонента, що складає структуру системи неперервного професійного зростання вчителя. Цілісний підхід до досліджуваної проблематики зумовлюється тим, що структуру професійного зростання педагога можна схарактеризувати як динамічну систему, стабільність якої ґрунтується на відносній динамічній рівновазі внутрішніх сил і тенденцій, які неможливо зрозуміти ізольовано. Використання методології особистісно-діяльнісного підходу дає змогу розглядати особистість учителя як суб'єкт діяльності й розвитку, який, формуючись у їх процесі, визначає характер цієї діяльності та розвитку. Культурологічний підхід полягає у тому, що суть професійної культури особистості виражається рівнем опанування необхідних професійних знань, навичок й умінь. Індивідуально-творчий підхід до неперервного професійного зростання вчителя реалізується

через виявлення й формування в нього творчої індивідуальності, розвиток інноваційної свідомості, властивої лише йому технології педагогічної діяльності. Компетентнісний підхід варто розглядати як процес особистісного та професійного становлення й розвитку педагога. Пошуковий – базується на інноваціях і трансформаціях традиційного навчального процесу. Сутність синергетичного підходу складає ідея саморозвитку системного об'єкта як процесу, детермінованого не ззовні, а зсередини. У контексті неперервного професійного зростання вчителя це положення виводить на інший рівень організації цього процесу, який пов'язаний із мобілізацією внутрішніх резервів особистості, її потенційних можливостей, стимулюванням сил і здібностей педагога.

3. Розкрито сутність процесу неперервного професійного зростання вчителя в системі «заклади вищої освіти – школа – післядипломна педагогічна освіта». Успішна професійна реалізація педагога багато в чому зумовлюється тим, наскільки майбутньому вчителю в період його професійної підготовки вдається розвинути вміння керувати своїм професійним зростанням, бачити його перспективу та реалізувати її. Для цього важливо зорієнтувати його в пошуках на шляху до професійного становлення, сформувати в нього готовність до неперервного зростання та мотивувати його активність стосовно подальшого професійного розвитку, показати зумовленість зростання його професійної майстерності активністю в розвитку та професійному вдосконаленні. З'ясовано, що успішність професійного зростання студента залежить від його залученості як суб'єкта до процесу неперервної професійної освіти, основи якої мають бути закладені в період його навчання у ЗВО.

Доведено, що неперервне професійне зростання вчителя є процесом його самоздійснення, який безпосередньо пов'язаний із осмисленням та уточненням ціннісно-сміслового сприйняття педагогічної професії на основі накопичення педагогічних знань, удосконалення професійно значущих умінь, розвитку особистісних якостей, збагачення індивідуального досвіду. Досліджено психолого-педагогічні аспекти динаміки неперервного професійного зростання педагога. Як фактор професійного зростання педагога вивчено розвиток його професійно-ціннісних орієнтацій. Визначено основи розвитку дослідницької та методологічної культури педагога як ресурсного фактора його неперервного професійного зростання.

4. Розроблено й обґрунтовано концепцію професійного зростання вчителя у системі неперервної педагогічної освіти. У її основі лежить уявлення про те, що професійне зростання – це процес проходження людиною в межах педагогічної професії певних етапів (етап професійного самовизначення та розвитку під час навчання у ЗВО; етап професійного вдосконалення та професійного зростання), на кожному з яких формується певний педагогічний досвід, який забезпечує перехід на інший етап. Доведено, що цей процес є наскрізним. На етапі навчання у ЗВО відбувається професійне самовизначення майбутнього вчителя, інтеграція його окремих якостей у професійну спрямованість, формування професійно-педагогічного мислення, становлення

та розвиток Я-концепції студента як педагога. У процесі самовизначення відбуваються істотні зміни самосвідомості, спрямованості особистості, її інтересів, форм активності, нахилів, розвиток якісно нових синтезів, так званих передпрофесійних педагогічних здібностей; утворення якісно нових уявлень про себе – «я – майбутній педагог».

Процес професійного навчання продовжується неперервно, а педагогічна майстерність формується лише в умовах самостійної діяльності вчителя впродовж усього його життя. Становлення вчителя, який лише розпочинає свою професійну діяльність, на етапі післядипломної підготовки визначається зміною виду його діяльності – від навчальної до практичної професійної. Загалом, однією із закономірностей професійного зростання вчителя на цьому етапі стає конкретизація раніше здобутих знань. Заглиблюючись у практичну педагогічну діяльність, учитель поглиблює набуті уміння та здобуває нові. Так, уміння, сформовані на етапі навчання у ЗВО, за наявності відповідних умов, починають функціонувати в структурі загально-педагогічних умінь. Теоретичні знання з психолого-педагогічних дисциплін, які є продуктом розв'язання науково-теоретичних проблем, в практичній діяльності об'єднуються навколо конкретної практичної проблеми.

Феномен професійного зростання вчителя у системі неперервної педагогічної освіти розглядається як цілісний, динамічний, системний, поетапний процес, спрямований на якісні зміни в освітній та професійній діяльності, що ефективно впливають на проектування індивідуальної освітньої та професійної траєкторії відповідно до вимог професійної діяльності, сприяють професійному самовизначенню, розвиткові професійної компетентності та професійно важливих особистісних якостей, готовності до професійного розвитку, професійного самовдосконалення та самореалізації.

5. Обґрунтовано структуру готовності вчителів до професійного зростання, визначено її компоненти, критерії, показники та рівні. Визначено такі компоненти як: мотиваційний, когнітивний, процесуальний. Складовими мотиваційного компоненту є: морально-світоглядний зміст мотивації (склад, структура, усвідомленість, спрямованість), її стійкість та широта мотиваційної сфери. Складовими когнітивного компоненту є: науковість, творчий характер діяльності, її динамічність та мобільність. Складовими процесуального компоненту є: глибина рефлексивного аналізу, широта рефлексивного відображення. Визначено критерії: *мотиваційно-ціннісний (МЦ) критерій*, за якого показником готовності до професійного зростання є ціннісне ставлення до педагогічної діяльності, до дитини як найвищої цінності, до себе як до майбутнього педагога, наявність мотивації до професійної діяльності, задоволеність обраним фахом; *змістовно-гностичний (ЗГ) критерій* за якого показником готовності до професійного зростання є сформованість теоретико-методологічних, професійних знань, науково-педагогічних понять, теоретичних принципів, поінформованість про обрану професію, здатність самостійно добувати і критично осмислювати необхідну інформацію; *діяльнісно-творчий (ДТ) критерій* за якого показником готовності до професійного зростання є

професійна активність, ініціативність, емпатійність, сформованість навичок рефлексії. Визначено рівні готовності вчителів до професійного зростання – низький, середній, високий.

6. Визначено організаційно-педагогічні умови, що сприяють професійному зростанню вчителів у системі неперервної освіти. Для першого етапу: розвиток мотивації до професійної діяльності та усвідомлення перспектив обраної професії; спрямованість змісту педагогічної освіти на професійне зростання майбутнього вчителя; використання сучасних форм, методів та технологій навчання; удосконалення навчально-методичного та діагностичного супроводу професійного зростання майбутніх вчителів.

Для другого етапу: розвиток мотивації до професійної діяльності та усвідомлення перспектив обраної професії; спрямованість змісту педагогічної освіти на професійне зростання вчителя; використання інноваційних методик та технологій у процесі навчання; удосконалення навчально-методичного забезпечення та діагностичного супроводу професійного зростання вчителів.

Не дивлячись на схожість організаційно-педагогічних умов їх змістовне наповнення різняться, адже процес неперервного професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти відбувається впродовж наступних етапів: професійної підготовки у ЗВО та професійного вдосконалення у процесі післядипломної педагогічної освіти.

Розроблена модель професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти поєднує теоретико-концептуальну частину (зміст моделі) і методико-технологічну частину (обґрунтування структурних компонентів моделі). Зміст моделі побудований на основі принципів: інтегративності, співробітництва, інтерактивності, проєктивності, психолого-педагогічного супроводу, рефлексивності.

Експериментальна перевірка ефективності моделі професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти підтвердила доцільність базових теоретико-методичних положень дисертаційної роботи. Про це свідчать результати формувального етапу експерименту які підтвердили правомірність та ефективність моделі та запропонованих організаційно-педагогічних умов формування розвитку готовності вчителів до професійного зростання в системі неперервної педагогічної освіти на етапі професійного самовизначення та розвитку під час навчання у ЗВО та на етапі професійного вдосконалення і професійного зростання під час післядипломної підготовки у процесі підвищення кваліфікації. Отримані результати дають підстави стверджувати, що мета дослідження досягнута, визначені завдання виконані.

Викладені результати наукового дослідження не претендують на повну вичерпність висвітлення усіх аспектів багатопланової проблеми професійного зростання вчителів у системи неперервної педагогічної освіти. Перспективними для подальших досліджень є розроблення нових андрогогічних підходів щодо професійного зростання педагогів, розвитку інноваційних педагогічних технологій, навчально-методичного забезпечення у сфері неперервної педагогічної освіти.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Наукові праці, в яких опубліковано
основні наукові результати дисертації***

1. Сагач О. Критеріальні показники професійного зростання вчителя у системі неперервної педагогічної освіти: *Освіта майбутнього: концепції, методи, підходи: колективна монографія* / кол. авт.; голов. ред. В. В. Любарець, В. В. Бахмат. Київ: Міленіум, 2020. С. 184–193.

2. Nosko M, Sahach O., Nosko Y, Griban G., Kuznietsova O., Bohuslavskiy V, Nadya Dovgan V., Samokish I., Shkola O., Zhukovskiy Y., Plotitsyn K., Bloschynskiy I. Professional Development of Future Physical Culture Teachers during Studying at Higher Educational Institutions. *International Journal of Applied Exercise Physiology*. 2020. Vol. 9. № 5. pp. 44–55.

3. Sahach O. M. Motivation as a factor of professional development of future teachers. *Paradigm of knowledge*. Frankfurt. TK Meganom LLC. 2020. № 6(44). pp. 206–218.

4. Сагач О. М. Теоретичні та практичні аспекти підготовки до неперервної професійної освіти в історії вищої школи за кордоном. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*. Серія «Філологічні науки». 2017. Вип. 3. С. 285–288.

5. Сагач О. М. Неперервна професійна освіта вчителів: досвід провідних країн світового співтовариства. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2017. № 149. С. 215–219.

6. Сагач О. М. Мотиваційний компонент як складова готовності у педагогічній теорії. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2018. № 151. С. 56–59.

7. Сагач О. М. Професійна адаптація вчителів-початківців як основа неперервного професійного зростання. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2018. №154. Т. II. С. 65–68.

8. Сагач О. Професійне зростання вчителів як складова неперервної педагогічної освіти у скандинавських країнах. *Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2018. Вип. 24 (1-2018). Ч. 1. С. 254–260.

9. Сагач О. Теоретичні засади неперервного професійного зростання вчителів. *Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2018. Вип. 25 (2-2018). Ч.1. С. 173–178.

10. Сагач О. М. Діяльнісний аспект як один з визначальних факторів неперервного професійного зростання педагога. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2018. №1(157). С. 178–182.

11. Сагач О. М. Готовність до інноваційної діяльності як ознака розвитку мотивації до неперервної освіти. *Вісник Національного університету*

«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2019. №2(158). С. 60–65.

12. Сагач О. М. Педагогічна рефлексія як одна з основоположних складових професійного зростання вчителя. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2019. № 3(159). С. 208–212.

13. Сагач О. М. Організаційно-педагогічні умови неперервного професійного зростання майбутнього вчителя. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2019. №4(160). С. 202–206.

14. Сагач О. Закономірності формування студента як суб'єкта неперервного професійного зростання. *Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2019. Вип. 26 (1-2019). Ч.1. С. 183–188.

15. Сагач О. Мотивація як складова професійного розвитку майбутнього вчителя. *Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2019. Вип. 27 (2-2019). Ч.1. С. 105–110.

16. Сагач О. М. Теоретичні основи формування готовності майбутнього педагога до неперервної професійної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2019. № 40 (2). С. 49–56.

17. Сагач О. М. Компетентнісний підхід у світлі парадигми неперервної педагогічної освіти. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький, 2019. Вип. 178. С. 161–167.

18. Сагач О. Теоретичні засади формування дослідницької культури вчителя як одного з чинників його професійного зростання. *Освітній простір України: Науковий журнал ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*. 2019. № 15. С. 123–129.

19. Сагач О. Професіоналізм та педагогічна майстерність як мета неперервного професійного зростання вчителя. *Витоки педагогічної майстерності : наук. журнал*. Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. 2019. Випуск. 23. С. 179–183.

20. Сагач О. М. Умови та чинники неперервного професійного зростання вчителів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 7(163) С. 141–146.

21. Сагач О. М. Розвиток професійних компетентностей як один із напрямів неперервного професійного зростання вчителів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 8(164) С. 45–50.

22. Сагач О. Теоретичний аналіз поняття педагогічні умови у контексті професійного зростання вчителів. *Освітні обрії : Науково-педагогічний журнал*. 2020. Том 50. № 1. С. 32–35.

23. Демченко І. І., Максимчук Б. А., Протас О. Л., Козій О. М., Демчишина О. В., Сагач О. М., Плетеницька Л. С., Максимчук І. А. Динаміка

розвитку педагогічної майстерності та взаємодія факторів її формування. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць. 2020. Випуск 1(121)20. С. 34–39.

24. Максимчук Б. А., Сагач О. М., Демченко І. І., Фурдуй С. Б., Максимчук І. А., Протас О. Л. Саморозвиток у контексті формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наукових праць. 2020. Вип. 2 (122) 20. С. 88–95.

25. Сагач О. М., Корняк В. С., Прокопчук В. І., Дідух І. Я., Плетеницька Л. С., Демченко І. І., Максимчук Б. А., Максимчук І. А. Мотивація та умови розвитку педагогічної майстерності в процесі професійної підготовки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць. 2020. Вип. 3 (123) 20. С. 125–131.

26. Максимчук І. А., Вощевська О. В., Сагач О. М., Височан Л. М., Степаненко Л. М., Матвієнко О. В. Система втілення багатоаспектного підходу в підвищенні педагогічної майстерності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наукових праць. 2021. Вип. 1 (129) 21. С. 47–55.

27. Сагач О. М. Теоретичні засади неперервного професійного зростання майбутніх вчителів фізичної культури. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2020. №10(166) С. 177–181.

28. Сагач О. М. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури засобами інноваційних технологій: навч.-метод. посіб. Чернігів : Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2020. 62 с.

29. Сагач О. М. Модернізаційні процеси в українській освіті : навч.-метод. посібник. Чернігів : Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського, 2020. 64 с.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

30. Сагач О. М. Теоретичні та практичні аспекти підготовки до неперервної професійної освіти в історії вищої школи за кордоном. *Педагогічна освіта на зламі століть: досвід минулого – погляд у майбутнє : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 95-річчю кафедри педагогіки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя* (м. Ніжин, 19-20 жовт. 2017 р.). Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2017. С. 187–189.

31. Сагач О. М. Концептуальні засади неперервної освіти у світовій науковій думці. *Актуальні проблеми початкової школи в контексті освітньої реформи : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Коломия, 30 лист. 2017 р.). Івано-Франківськ : НАІП, 2017. С. 143–145.

32. Сагач О. Формування налаштованості до неперервної освіти в історії вищої школи в Україні. *Сучасна гуманітаристика : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф.* (м. Переяслав-Хмельницький, 15 груд. 2017 р.). Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 5. С. 68–72.

33. Сагач О. М. Система неперервної освіти вчителя у провідних країнах світового співтовариства. *Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій : матеріали Всеукр. наук. конф.* (м. Дніпро, 24-25 лист. 2017 р.). Дніпро : СПД «Охотнік», 2017. Ч. I. С. 188–190.

34. Сагач О. М. Професійне зростання вчителя як необхідна умова педагогічної діяльності. *Освіта і наука в умовах глобальної трансформації : матеріали Всеукр. наук. конф.* (м. Дніпро, 26-27 жовт. 2018 р.). Дніпро : СПД «Охотнік», 2018. Ч. I. С. 85–86.

35. Сагач О. Теоретичні аспекти проблеми адаптації вчителів-початківців до педагогічної діяльності. *Сучасна гуманітаристика: матеріали X Міжнар. наук. конф.* (м. Переяслав-Хмельницький, 3 груд. 2018 р.). Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 10. С. 90–92.

36. Сагач О. М. Рефлексія як фактор професійного розвитку педагога. *Актуальні проблеми педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Коломия, 30 лист. 2018 р.). Івано-Франківськ : НАІП, 2018. С. 11–14.

37. Сагач О. Створення спеціально організованого середовища як одна з умов професійного зростання вчителів. *Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Чернігів, 23-24 квіт. 2020 р.). Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. В., 2020. С. 88–91.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

38. Ткаченко І. В., Сагач О. М. Філософські і педагогічні основи підготовки до неперервної освіти в історії вищої школи в Україні. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.* Серія: Педагогічні науки. 2017. № 149. С. 258–263.

39. Сагач О. М. Неперервна педагогічна освіта за кордоном. Педагогічні обрії. Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського : *Науково-методичний журнал Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського.* 2018. №5 (101). С. 59–61.

40. Сагач О. М. Розвиток вищої освіти у країнах Західної Європи. *Український вимір : Міжнародний збірник науково-педагогічних, методичних статей і матеріалів з України та діаспори.* 2019. № 16. С. 153–156.

41. Сагач О. Розвиток професійної компетентності вчителя засобами інноваційних технологій. *Філософія освіти і педагогіка : Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського.* № 46. 2020. С. 34–38.

42. Сагач О. М. Компетентнісний підхід в освіті крізь призму поглядів К.Д.Ушинського. *Український вимір : Міжнародний збірник науково-педагогічних, методичних статей і матеріалів з України та діаспори*. 2020. № 17. С. 17–19.

43. Сагач О. Розвиток готовності до професійного зростання майбутніх учителів фізичної культури у процесі підготовки у закладах вищої освіти. *Ročenka Ukrajinsko-Slovenská Zbornik Vedeckých Prác*, 2020, pp. 138–143. ISBN 978-80-89926-13-8.

АНОТАЦІЇ

Сагач О. М. Теоретичні і методичні засади професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Чернігів, 2021.

У дисертації здійснено теоретико-методичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти. Уперше розроблено та обґрунтовано концепцію професійне зростання учителя у системі неперервної педагогічної освіти, виділено етапи цього процесу: етап професійного самовизначення та розвитку під час навчання у ЗВО; етап професійного вдосконалення та професійного зростання під час післядипломної підготовки в процесі підвищення кваліфікації. Це зумовлює реалізацію дослідження на рівні трьох концептів: *методологічному, теоретичному, практичному*.

Запропонована модель професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти містить цільовий, методологічний, змістово-технологічний та результативний блоки. Її мета полягає у визначенні шляхів та виборі засобів для актуалізації цілі неперервного професійного зростання вчителів у процесі навчання та підвищення кваліфікації у ЗВО.

У процесі експериментального дослідження: науково підтверджено ефективність моделі та організаційно-педагогічних умов професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти; окреслено найбільш дієві технології, форми і методи професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти; результати експериментального дослідження узагальнено та сформульовано висновки.

Ключові слова: учитель, майбутній учитель, професійне зростання, неперервна освіта, готовність, мотивація, мотивація та готовність до неперервного зростання, професійно-ціннісні орієнтації, дослідницька та методологічна культура.

Сагач О. М. Теоретические и методические основы профессионального роста учителей в системе непрерывного педагогического образования. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный университет «Черниговский колледж» имени Т. Г. Шевченко. Чернигов, 2021.

В диссертации осуществлено теоретико-методическое обобщение и предложено новое решение научной проблемы профессионального роста учителей в системе непрерывного педагогического образования. Впервые разработана и обоснована концепция профессионального роста учителя в системе непрерывного педагогического образования, выделены этапы этого процесса: этап профессионального самоопределения и развития в процессе обучения в высшем учебном заведении; этап профессионального совершенствования и профессионального развития во время последиplomной подготовки в процессе повышения квалификации. Исследование было реализовано на трех уровнях: методологическом, теоретическом, практическом.

Предложенная модель профессионального роста учителей в системе непрерывного педагогического образования содержит целевой, методологический, содержательно-технологический и результативный блоки. Ее цель заключается в определении путей и выборе средств для актуализации цели непрерывного профессионального роста учителей в процессе обучения и повышения квалификации в учреждениях высшего образования. В процессе экспериментального исследования: научно подтверждена эффективность модели и организационно-педагогических условий профессионального роста учителей в системе непрерывного педагогического образования; обозначены наиболее действенные технологии, формы и методы профессионального роста учителей в системе непрерывного педагогического образования; результаты экспериментального исследования обобщены и сформулированы выводы.

Ключевые слова: учитель, будущий учитель, профессиональный рост, непрерывное образование, готовность, мотивация, мотивация и готовность к непрерывному росту, профессионально-ценностные ориентации, исследовательская и методологическая культура.

Sahach O. M. Theoretical and methodical bases of professional teachers' growth in the system of continuous pedagogical education. – Qualifying academic work on the rights of the manuscript.

The thesis on the obtaining of the Doctor of Education academic degree on a specialty 13.00.04 – the theory and a technique of professional education – T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium». Chernihiv, 2021.

There is accomplished the theoretical and methodical generalization and offered a new decision of an academic problem of the professional teachers' growth in the system of the continuous pedagogical education in the thesis. Besides, for the

first time, there is developed and substantiated the concept of professional teachers' growth in the system of continuous pedagogical education, and allocated the stages of this process: the stage of professional self-determination and development during training in higher education institutions; stage of professional development and growth during postgraduate training. All of that leads to the implementation of the research at the level of three concepts: methodological, theoretical, and practical.

The proposed model of professional teachers' growth in the system of continuing pedagogical education contains target, methodological, content-technological and effective blocks. Its purpose is to identify ways and means to actualize the goal of continuous professional teachers' growth during the learning process and professional development in higher education institutions. According to the leading idea of the concept, the effectiveness of professional teachers' growth appears in the conditions of continuous pedagogical education due to such regularities as: continuity of its stages in professional teachers' growth, the dependence of the dynamics of professional teachers' development on the motivation and level of readiness of students for professional growth; the correlation between the processes of development of professional, research and methodological culture and the functions of continuing pedagogical education.

In the process of experimental research, there has been scientifically proven the effectiveness of organizational and pedagogical conditions of professional teachers' growth in the system of continuing pedagogical education. There also has been outlined the most effective technologies, forms and methods of professional teachers' growth in the system of continuous pedagogical education, and summarized the results of the experimental study.

The experimental study took place during 2016-2020 and covered four interrelated stages of the pedagogical experiment: exploratory, advisory, formative, and generalized.

The practical value of the obtained results lies in the development of educational and methodological support of the professional teachers' growth in the system of continuing pedagogical education. There were developed and tested teaching literature: «Formation of professional competence of the future physical education teacher by means of innovative technologies», «Modernization processes in Ukrainian education». They are expedient to use in the educational process of higher education institutions.

Key words: teacher, future teacher, professional growth, continuing education, readiness, motivation, motivation and readiness for the continuous growth, professional value guidance, research and methodological culture.

Підписано до друку 07.04.2021 р. Формат 60x84 1/16.
Папір офсетний. Друк на різнографі.
Ум. друк арк. 2,3. Обл.-вид. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 0139.

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року

14035, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40
Тел. (0462) 972-664